

Jezik suvremenih udžbenika za Hrvatski jezik

Jugovac, Diana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:653667>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-31**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

DIANA JUGOVAC

Jezik suvremenih udžbenika za Hrvatski jezik

Diplomski rad

Pula, 2024.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

DIANA JUGOVAC

Jezik suvremenih udžbenika za Hrvatski jezik

Diplomski rad

JMBG: 0303086200

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentorica: prof. dr. sc. Blaženka Martinović

Pula, lipanj 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana *Diana Jugovac*, kandidatkinja za *magistru (edukacije) hrvatskoga jezika i književnosti* ovime izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, *Diana Jugovac* dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom *Jezik suvremenih udžbenika za Hrvatski jezik* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskoga djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli _____ (datum)

Potpis

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Metodologija rada	2
3. Hrvatski standardni jezik i funkcionalni stilovi	3
4. Varijetetnost standarda	5
4.1. Niski i visoki varijetet	8
5.1. Ispadanje dentala ispred afrikata	11
5.2. Negacija nenaglašenoga prezenta pomoćnoga glagola htjeti	13
5.3. Pisanje jata iza pokrivenoga r	14
6. Dupletnost na gramatičkoj razini i varijetetnost standarda	16
6.2. Deklinacija glavnih bojeva (1 – 4)	19
6.3. Navesci u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji	20
6.3.1. Navezivanje u atributnome nizu	22
6.4. Položaj glagolske enklitike u rečenici	22
7. Udžbenici za hrvatski jezik	25
7.1. Udžbenici za osnovnu školu	25
7.1.1. Ispadanje dentala ispred afrikata	25
7.1.2. Deklinacija glavnih brojeva	27
7.1.3. Negacija glagola htjeti	28
7.1.4. Proširivanje u genitivu množine imenica	29
7.1.5. Jat iza pokrivenoga r	30
7.1.6. Navesci u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji	31
7.1.7. Položaj glagolske enklitike u rečenici	36
7.2. Četverogodišnja srednja škola	39

7.2.1. Ispadanje dentala ispred afrikata	39
7.2.2. Deklinacija glavnih brojeva	41
7.2.3. Negacija glagola htjeti	43
7.2.4. Proširivanje u genitivu množine imenica	44
7.2.5. Jat iza pokrivenoga r	45
7.2.6. Navezak u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji	46
7.2.7. Položaj glagolske enklitike u rečenici	50
7.3. Trogodišnja srednja škola	53
7.4. Udžbenici hrvatskoga jezika za strance	54
7.4.1. Ispadanje dentala ispred afrikata	55
7.4.2. Negacija glagola htjeti	55
7.4.4. Navezak u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji	56
7.4.5. Deklinacija glavnih brojeva	57
7.4.6. Proširivanje u genitivu množine imenica	57
7.4.7. Položaj glagolske enklitike u rečenici	58
8. Zaključak	60
Literatura	61

1. Uvod

U ovome diplomskom radu istražujemo kojim su varijetetom pisani školski udžbenici za predmet Hrvatski jezik u osnovnim i srednjim školama te udžbenici za poučavanje hrvatskoga jezika kao stranoga kako bi se utvrdilo kojemu su varijetetu izloženi učenici u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju te polaznici programa za učenje hrvatskoga kao inoga jezika.

Standardni se jezik uobičajeno promatra u svome funkcionalnostilskom raslojavanju, no i unutar pojedinih stilova postoje raslojavanja. Primjerice znanstveni se stil razlikuje u govoru, ali i pismu. Stil akademske zajednice nije ujednačen pa se kod autora nefilološke i nekroatističke struke zamjećuje više odmaka od preporučenih inačica koje se često u gramatikama nazivaju „višim stilom“, „biranim izričajem“, „njegovanim stilom“ i sl. Značajke visokoga i niskoga varijeteta standarda već su opisivane u domaćoj literaturi (Kalogjera, 2009; Matešić, 2015) te ćemo se i u ovome radu služiti tim popisima, s tim da ćemo izdvojiti učestale značajke na gramatičkoj i pravopisnoj razini te proučiti koji je od priručnika skloniji određenim značajkama, koje su zasad dubletne i nedovoljno precizno preskribirane.

Značajke koje će se analizirati jesu ove: kolebanja u pisanju dentala ispred afrikata, (ne)sastavljeno pisanje negacije nenaglašenoga prezenta pomoćnoga glagola *htjeti*, dvostrukosti refleksa jata iza pokrivenoga *r*, uporaba genitiva množine imenica *s* (ne)proširenom osnovom, deklinacija glavnih brojeva, uporaba navezaka (u genitivu, dativu i lokativu jednine pridjevskih riječi) te položaj glagolske enklitike u rečenici. Osim izdvojenih značajka analizira se i dosljednost u njihovoj uporabi.

Cilj je ovoga rada potvrditi ili opovrgnuti hipotezu o dosljednoj i pravilnoj uporabi izdvojenih značajka visokoga varijeteta u školskim udžbenicima za Hrvatski jezik.

2. Metodologija rada

U radu se daje komparativna analiza literature koja se bavi raslojavanjem standardnoga jezika, s naglaskom na znanstveni stil te varijetetnost standarda. Komparativno se analiziraju normativni priručnici, gramatike, pravopisi i jezični savjetnici kako bi se izbistrila rješenja koji su povezana s *njegovanim stilom*.

Služili smo se ovim priručnicima:

- a) gramatike: *Hrvatska gramatika* Eugenije Barić i skupine autora (2005); *Gramatika hrvatskoga jezika* Ive Pranjkovića i Josipa Silića (2007); *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* Stjepana Babića i skupine autora (2007); *Sintaksa hrvatskoga književnoga jezika* Radoslava Katičića (2002); *Gramatika hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića (1996); *Školska gramatika* Sande Ham (2002); *Hrvatska školska gramatika* skupine autora Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2023)
- b) pravopisi: *Hrvatski školski pravopis* Stjepana Babića, Sande Ham i Milana Moguša (2005); *Hrvatski pravopis* Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića (2007); *Hrvatski pravopis* Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguša (1996, 2004), *Pravopis hrvatskoga jezika* Vladimira Anića i Josipa Silića (2001) i *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2013)
- c) ostala priručnička literatura: *Reci mi to kratko i jasno* Nives Opačić (2015); *555 jezičnih savjeta* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2016); *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika* skupine autora (2013); *Hrvatski u praksi* Ivana Zoričića (1998); *Temelji Hrvatskomu pravopisu* Stjepana Babića (2005).

Značajke koje promatramo jesu ove: ispadaju li dentali ispred afrikata, piše li se sastavljeno ili nesastavljeno negacija pomoćnoga glagola *htjeti*, kako se krati jat ispred pokrivenoga *r*, upotrebljava li se dosljedno navezak, piše li se prošireni oblik imenica u genitivu množine ženskoga roda, kamo se smješta glagolska enklitika u rečenici i sklanjaju li se glavni brojevi. Pojedine značajke visokoga varijeteta u normativnim priručnicima nemaju u svim priručnicima odrednicu „njevovanoga ili biranoga stila“, no ako je navedena bar u jednome priručniku ili je odabrana značajka na prvome mjestu u dubleti/tripleti, to nam je bila potvrda da se radi o obilježju visokoga varijeteta.

Izdvojene se značajke zatim pronalaze u udžbenicima hrvatskoga jezika te se utvrđuje dosljednost uporabe odabranoga rješenja.

Izdvojene će se značajke proučavati u školskim udžbenicima koji su navedeni na kraju rada u popisu literature. Na koncu zaključujemo kojemu su varijetetu izloženi učenici u osnovnim i srednjim školama te polaznici programa za učenje hrvatskoga kao inoga jezika.

3. Hrvatski standardni jezik i funkcionalni stilovi

Hrvatski standardni jezik na različite načine funkcionira u znanosti, u uredu, u novinama, na radiju i televiziji, u književnosti i u svakodnevnome životu. Definira se kao „jezik polifunkcionalne javne komunikacije“ (Silić 2006: 36). Da bi jezik mogao pratiti sve ljudske djelatnosti, nužno je da se raslojava (Badurina 2007: 11).

Teorijski okvir takvome razmišljanju ponudila je Praška škola u okviru funkcionalne stilistike (Badurina 2015a: 37). U sklopu se funkcionalne stilistike razmatra kako standardni jezik funkcionira u društvenoj zajednici te koji su dokazi i razlozi njegove polifunkcionalnosti. U tome su smislu „funkcionalni stilovi – kao (standardno)jezični podsustavi – oblici realizacije standardnoga jezika“ (Badurina 2007: 12).

Standardni se jezik uči, a normiranje se provodi svjesno i sustavno odgovarajućim normativnim priručnicima. Obično se govori o pet funkcionalnih stilova. To su književnoumjetnički, razgovorni, novinarsko-publicistički, administrativno-poslovni i znanstveni funkcionalni stil. Kovačević i Badurina navode da je takva „školska“ podjela opterećena mnogim manjkavostima (Kovačević i Badurina 2002: 189). Mihaljević ističe kako ovakva podjela stilova ne može tvoriti „čiste kategorije“ jer u stilovima veoma često dolazi do preklapanja i svi se mogu dodatno podijeliti na podstilove (Mihaljević 2002: 326).

Važno je naglasiti da nijedna klasifikacija stilova nije apsolutna ni idealna zbog toga što su granice među stilovima podložne promjenama, no razne klasifikacije, stilovi i žanrovi služe za bolje razumijevanje stila u jeziku (Katnić-Bakaršić 2001: 67–68).

Svi funkcionalni stilovi imaju zajedničko obilježje. To je općeprihvaćeni neutralni standardni jezik (Mihaljević 2002: 328), no teorija funkcionalnih stilova ipak „počiva na zamisli o jeziku kao jedinstvu različitosti“ (Badurina 2015a: 37). Razlike među funkcionalnim stilovima postoje na leksičkoj, morfološkoj, tvorbenoj i sintaktičkoj razini (Mihaljević 2002: 328).

Na leksičkoj razini uzima se u obzir uporaba posuđenica i sinonima. U znanstvenome funkcionalnom stilu preporučuje se upotrebljavati domaće riječi ili ustaljene termine. Uporaba sinonima u znanstvenome je stilu nepoželjna te se teži tomu da isti pojam uvijek označen istim izrazom. Na morfološkoj se razini primjerice uzima u obzir uporaba navezaka. U funkcionalnim stilovima koji imaju stroži odnos prema normi preporučuje se njihova uporaba. Takvo pravilo vrijedi i za deklinaciju glavnih brojeva (od 1 do 4) (Mihaljević 2002: 329). Na tvorbenoj razini funkcionalni se stilovi dijele u skupine onih koji se služe tvorbenim mogućnostima te potiču stvaranje novih tvorenica i onih stilova u kojima se uglavnom ne stvaraju nove tvorenice. U znanstvenome je funkcionalnom stilu tvorba najčešći način nastanka novih naziva za nove pojmove (*staklište, prebirknik*).

Ivo je Pranjković u nekoliko svojih radova pisao o razlikama funkcionalnih stilova na sintaktičkoj razini. Pranjković ističe da je najvažnija razlika u tome prevladavaju li u njima glagolske ili imenske konstrukcije. Prema toj podjeli znanstveni funkcionalni stil pripada apstraktnim stilovima što znači da su u uporabi češće imenske konstrukcije (Pranjković 1996: 519).

Glagolske enklitike u funkcionalnim stilovima koji imaju stroži odnos prema normi najčešće stoje iza prve naglašene riječi u rečenici, pomiču se ulijevo (Mihaljević 2002: 330).

Jezik se znanosti često smatra prezahtjevnim, teško razumljivim i nepotrebno kompliciranim (Badurina 2007: 19). Svojstva su znanstvenoga teksta logičnost, objektivnost, apstraktnost, eksplicitnost, preciznost i točnost. On mora biti ekonomičan, jasan, neslikovit i neemocionalan (Silić 2006: 194).

Značajke znanstvenoga stila nisu arbitrarne, već se one razvijaju da bi zadovoljile potrebne znanstvene metode, znanstvene argumente i teorije. „Složenost je jezika u znanosti uvjetovana složenošću znanstvene misli.“ (Badurina 2007: 19)

Znanstveni funkcionalni stil dijeli se na strogo znanstveni i znanstveno-popularni podstil. Znanstveno-popularnim podstilom trebali bi se pisati školski udžbenici te se zbog toga taj stil ponekad naziva i pedagoškim funkcionalnim stilom (Katnić-Bakaršić 2001: 85). Mihaljević navodi da je analizom slučajnog uzorka jezika udžbenika vidljivo kako se značajke stila u praksi često ne poštuju (Mihaljević 2002: 333).

4. Varijetetnost standarda

Govorne zajednice nisu jezično homogene, već posjeduju svoj jezični repertoar varijeteta kojim se članovi te zajednice služe (Kalogjera 2009: 551). Jedno je od glavnih obilježja standardnoga jezika da bude instrument za društvenu (nadregionalnu) komunikaciju. Važno je razlikovati jezik i varijetet. Jezik kao društveni fenomen čini niz varijeteta, a jedan je od tih varijeteta i standard. Povlašteno mjesto standardnoga jezika ne može se zanemariti, a da se pritom ne spomene njegova simbolička vrijednost. Standardni je jezik proizvod standardizacije, što znači da uvažava prestiž nad ostalim varijetetima (Mićanović 2006: 6).

Postoje četiri klase varijeteta:

- dijakronijski (obuhvaća različite stadije ili povijesna razdoblja jednoga jezika)
- dijatopijski (cilj je odvojiti varijetete prema prostornoj veličini)
- dijastratički (rezultat su socijalnoga i jezičnoga raslojavanja, sociolekti)
- dijafazijski (odnosi se na situacijsku konstelaciju) (Mićanović 2006: 10–15).

Iz sociolingvističke perspektive ne može se jednoznačno odgovoriti na pitanje kako se pojedini varijeteti klasificiraju u jezik. Takva se podjela ne može napraviti upotrebljavajući samo lingvističke kriterije poput genetskog, tipološkog, strukturalnog ili kriterija međusobne razumljivosti zbog toga što se takvi kriteriji smatraju nedovoljno preciznima (Mićanović 2004: 99).

Jezični varijetet ne može se definirati ako se uzmu u obzir samo jezična obilježja, potrebno je uzeti u obzir i izvanjezične činioce kao što su dob, spol, skupina, regija i povijesna razdoblja (Mićanović 2006: 10).

Lingvističkim se kriterijima smatraju jezično podrijetlo i zajednička jezična obilježja. „Time se jezik sužava na čisto lingvističko gledište (Bugarski 1997: 16), tj. očišćen i rasterećen vrijednosni identitet (Ammon 1987). Jezik uopće nije, kako navode, Chambers i Trudgill (1998: 4), izričito lingvistički pojam. (Mićanović 2004: 101–102)

U sociolingvistici je općepoznata tvrdanja da se svaki standardni jezik zasniva na čvrstoj normi i elastičnoj stabilnosti. Standardnojezična je norma samo „nadređenica,” zajedničko ime za niz segmenata od kojih je svakom normiran pojedini odsječak cjeline. Elastična je stabilnost obilježje koje otvara put mijenama i pomicanju standardnojezične neutralnosti (Peti-Stantić i Langstone 2013: 87).

„Elastična stabilnost i intelektualizacija stupnjevita su obilježja koja služe kao približna mjera standardiziranosti” (Mićanović 2006: 20). Standardizacija je pitanje stupnja, što znači da standardni varijetet nekog jezika može biti manje ili više standardiziran.

Mićanović navodi Garvinove funkcije standardnoga jezika. To su: funkcija ujedinjenja, odvajanja, prestiža, sudjelovanja i normativne orijentacije (Mićanović 2006: 20). Prve tri funkcije su polazišna točka standardizacije kao procesa, iako je sam početak standardizacije teško (ako ne i nemoguće) odrediti (Peti-Stantić i Langstone 2013: 93).

Važno je razlikovati da jezik kao sustav podliježe lingvističkim, a jezik kao standard sociolingvističkim zakonitostima. Lingvističke su zakonitosti isključivo jezične, a sociolingvističke su i jezične i društvene (Silić 2006: 23).

Hrvatski jezik je entitet, i to s gledišta jezika kao sustava i kao standarda, razlika je u tome što je on kao standard usto i identitet. Kao identitet je „ono što jest”, a kao standard „ono kakav jest” (Silić 2009: 58).

Primjeri koji nam dokazuju da je ono što se događa u jeziku kao standardu već prisutno u jeziku kao sustavu: hrvatskome je jeziku kao sustavu svejedno hoćemo li upotrebljavati oblik *hrvatskoga standardnoga jezika*, *hrvatskoga standardnog jezika* ili *hrvatskog standardnog jezika*, sustavom je sve prihvatljivo, dok hrvatski jezik kao standard te oblike sučeljava (Silić 1996: 193).

Rezultat društvenih i političkih procesa u velikoj mjeri utječe na posebnost jezika, a među njima je i osobito važan proces jezične standardizacije te rezultat toga procesa, a to je standardni jezik (Mićanović 2004: 100).

Suvremeni je hrvatski jezik od osamostaljenja Republike Hrvatske prolazio proces ponovnoga uspostavljanja svoje standardnosti. U tome su procesu važnu ulogu imali društveni kontekst, politika i prestiž. O važnosti prestiža u odnosu jezika i društva, prema Peti-Stantić i Langstoneu, govori i sam de Saussure (1966 [1916]) koji zaključuje kako prestižni status znači pomicanje nekoga narječja na stupanj službenoga jezika (Peti-Stantić i Langstone 2013: 95).

Standardizaciju treba shvatiti kao proces koji doprinosi oblikovanju takva apstraktno stabilnoga oblika jezika. Tom procesu prethodi proces grafizacije koji započinje jezikom pismenosti, a završava u trenutku kada određeni jezik možemo smatrati polifunkcionalnim standardnim jezikom. Tako oblikovan jezik ostaje otvoren leksičkim inovacijama koje odgovaraju potrebama suvremenih društava. U tom je trenutku faza standardizacije završena, ali faza modernizacije i dalje u tijeku. Modernizacijom se smatra niz promjena kojima se nastoji poboljšati neke sastavnice standardnoga jezika koje su se do toga trenutka smatrale nezadovoljavajućima (Peti-Stantić i Langstone 2013: 99).

Do faze restandardizacije dolazi kada se promijeni status hrvatskoga jezika. Ta je promjena zahtijevala djelomično preoblikovanje temelja toga jezika kao standarda. U temelju je standardnoga jezika uvijek dvoje, a to su: dijalektalna osnovica i standardnojezična nadgradnja. Ono što se promijenilo jest valoriziranje standardnojezične ili intelektualne nadgradnje (Peti-Stantić i Langstone 2013: 99).

Dakle, restandardizacija je procesa preoblikovanja jezika koji je već prošao proces standardizacije na nešto drugačijim temeljima (Peti-Stantić i Langstone 2013: 99). Promjenama je u najvećoj mjeri bila zahvaćena leksička razina, a dijelom i pravopisna norma te su imale iznimno visoku simboličku vrijednost. (Badurina 2015b: 57). Promjene kojima je bio zahvaćen hrvatski jezični korpus ostavile su na njemu trajni trag (Badurina 2015b: 64–65).

4.1. Niski i visoki varijetet

Hrvatski se jezik sastoji od dvaju varijeteta, a to su: niski varijetet koji se smatra najviša razina što je „prosječan obrazovani hrvatski građanin ili građanka postigne u pogledu poznavanja strukturalnih norma, nakon što je završi/o/la gimnaziju i stek/ao/la visoku naobrazbu (izuzetak su veoma marljivi završeni studenti kroatistike)” i visoki varijetet koji se njeguje uglavnom u užoj akademskoj zajednici (Kalogjera 2009: 556). Akademska zajednica okuplja osobe koje djeluju kao znanstvenici pri istraživačkim ili sveučilišnim institucijama, ponekad se članovima akademske zajednice podrazumijevaju i studenti (Matešić 2014: 24).

Kalogjera navodi kako je Charles Ferguson utvrdio da se jasno mogu razlikovati dva varijeteta u jeziku koji služe različitim funkcijama, a to su visoki i niski te se pojava naziva diglosija (Kalogjera 2009: 552). Diglosija je jezična situacija u kojoj uz dijalekte postoji i visoko kodificiran varijetet koji se stječe uglavnom formalnim obrazovanjem i upotrebljava se za većinu pisanih i formalno govorenih prigoda, no ne upotrebljava se u svakodnevnome, običnom razgovoru (Kalogjera 2009: 558).

Značajke diglosije koje donosi Kalogjera (2009: 553) jesu ove:

- a) Visoki se varijetet može usvojiti isključivo obrazovanjem.
- b) U većini pisanih tekstova, ali i u formalnome govoru primjeren je visoki varijetet koji se od niskoga razlikuje u izgovoru, gramatici i donekle u pravopisu.
- c) Visoki se varijetet ne upotrebljava u svakodnevnome govoru jer bi djelovao pedantno, a ponekad i nelojalno prema sugovornicima.
- d) Vjeruje se da je visoki varijetet logičniji i sposobniji da izrazi važne misli.
- e) Postoji određena stabilnost tih dvaju varijeteta, iako ima preklapanja.

Niski je varijetet smatran nižim ostvarajem, no svakako treba imati na umu kako u njega ne spadaju dijalekti, već je to posebno područje proučavanja. (Kalogjera 2009: 554).

Slijedi popis značajka visokoga i niskoga varijeteta prema suvremenoj literaturi (Kalogjera 2009: 555–556; Udier i Gulešić Machata 2011: 337–338; Matešić 2013: 42–43), s izdvojenim značajkama za pisanu realizaciju:

a) visoki varijetet ima ove značajke:

- uporaba dužih pridjevskih gramatičkih morfema, ovisno o eufonijskim i sintaktičkim razlozima
- preporučena uporaba glagola *biti* u svim licima kondicionala
- propisana sklonidba i komparacija određenih i neodređenih pridjeva
- sklonidba glavnih brojeva 1, 2, 3 i 4
- jekavizacija iza pokrivenoga *r*
- razlikovanje živoga i neživoga u odnosnim zamjenicama
- uporaba posvojne zamjenice *njezin*
- instrumental sredstva bez prijedloga *s(a)*
- smještanje glagolskih enklitika prema početku rečenice
- izbjegavanje skupine *da + infinitiv*
- postavljanje pitanja uporabom glagola i čestice *li*
- davanje prednosti domaćim riječima
- isključivo stilističko iskorištavanje aorista i imperfekta.

b) niski varijetet ima suprotne značajke:

- navezaka u sklonidbi pridjevskih riječi nema
- za sva se lica u kondicionalu rabi oblik *bi*
- pridjevi su najčešće u određenome obliku
- glavni brojevi se ne sklanjaju
- razlikovanje živoga i neživoga u odnosnim zamjenicama
- umjesto oblika *njezin* u uporabi je *njen*
- uporaba instrumentala sredstva s prijedlogom *s(a)*
- smještanje glagolskih enklitika nakon stanke
- ne izbjegava se skupina *da + infinitiv*
- pitanja se postavljaju i s konstrukcijama *da + čestica li*

- ne daje se uvijek prednost domaćim riječima
- ako se rabe aorist i imperfekt, ne tvore se dosljedno od svršenih, odnosno nesvršenih glagola.

Odabiru se dalje one značajke za analizu koje su najfrekventnije u udžbenicima i na kojima se može pokazati (ne)dosljednost uporabe.

5. Dupletnost na pravopisnome planu i varijetetnost standarda

Pravopisna razina visokoga varijeteta promatra se s obzirom na tri otvorena pitanja koja su i u najnovijoj normi, u pravopisu Instituta za hrvatski jezik, ostala na razini dupletnosti:

a) ispadanja dentala ispred afrikata

Riječ je prije svega o (ne)ispadanju dentala u nastavcima -tak, -dak, -tac, -dac, -tka u deklinaciji. Razlozi su pisanja dentala koji se ne izgovaraju semantički, tj. čuva se značenje riječi. U novijoj pravopisnoj normi postoje i dalje kolebanja (Badurina, Palašić 2015: 369).

b) negacija nenaglašenoga prezenta glagola *htjeti*

Sastavljeno je pisanje (*neću*) nastalo od zanijevanoga oblika sažimanjem (*ne hoću*) i tomu je sklon veći dio suvremenih priručnika (Badurina, Palašić 2015: 371).

c) refleks jata iza pokrivenoga *r*

Kraćenje jata iza stalne suglasničke skupine u kojoj je drugi član *r*, prema fonološkim zakonitostima, često je s *e*, no autori Babić, Finka i Moguš 90-ih godina prošloga stoljeća oživljuju pisanje s *je*, i dopuštaju dvostrukosti (Badurina, Palašić 2015: 370).

5.1. Ispadanje dentala ispred afrikata

Analizom gramatika, pravopisa i ostale priručničke literature utvrdit će se koji od priručnika preporučuje ispadanje, a koji pisanje dentala ispred afrikata.

Pravopisi:

Autori Babić, Finka i Moguš naglašavaju kako se oblicima trosložnih i višesložnih imenica na *-dac, -dak, -tac, -tak* dopušta dvostruki način bilježenja te navode primjere: *otpadci, otpaci; dobitci, dobici i napitci, napici* (Babić, Finka i Moguš 1996: 48). Babić, Finka i Moguš u kasnijim izdanjima, nakon 2000., ističu kako *t* i *d* ne ispadaju u imenicama na *-dac, -dak, -tac, -tak* (Babić, Finka i Moguš 2004: 54).

Autori Babić, Ham i Moguš navode primjere *zadatci, letci, napitci, zagonetci* (Babić, Ham i Moguš 2005: 31), a Babić naglašava „tako formuliranome pravilu iznimaka nema” (Babić 2005: 47).

Anić i Silić navode da dentali ispred afrikata ispadaju (*zubatac, zubaci* i *naputak, napuci*), no naglašavaju da se u praksi ponegdje pojavljuju i oblici *zubatci* i *naputci* (Anić Silić 2001: 134). Badurina, Marković i Mićanović napominju kako se dentali *t* i *d* mogu pisati samo kada iz konteksta nije u potpunosti jasan korijen riječi (*bici, bitci*) (Badurina, Marković i Mićanović 2008: 36). U pravopisu Instituta smatra se kako je zbog tradicijskih razloga dopušteno izostavljanje, ali je pisanje dentala *t* i *d* preporučljivije (*nedostatci, nedostaci*) (Jozić 2013: 121).

Gramatike:

Fonemi *c, č, ć, đ, dž* odražavaju se kao skupovi *tc, tč, dc, dč, tdž, ddž* u kojoj prvi suglasnik pripada osnovi, a drugi sufiksu: *bitka – bitci, bici; poredak – poredci, poreci; začetak – žečeci, začeci* (Barić i skupina autora 2005: 56–57). Autori Težak i Babić navode da dentali ispred afrikata ispadaju (*zadatak – zadaci*) (Težak-Babić 1996: 60).

Babić i skupina autora smatraju kako *d* i *t* ispadaju ispred *c*, *č*, i *ć*, no iznimka su dvosložne imenice na *(a)c* i *(a)k* radi izbjegavanja dvoznačnosti, što je vidljivo u primjerima *mladci*; *redci* (Babić i skupina autora 2007: 274–275).

Hudeček i Mihaljević navode kako u izgovoru suglasnici *t* i *d* ispadaju, ali se to ispadanje ne bilježi u pisanju, te se navode primjeri *sudci*, *svetci*, *trenutci*, *zadatci*, *metci* (Hudeček i Mihaljević 2023: 36). Ham navodi kako se dentali ispred afrikata bilježe u svim primjerima (Ham 2002: 12).

U svima prijašnjim analiziranim pravopisima i gramatikama dentali ispred afrikata ispadaju u primjerima *otac*, *sudac* i *svetac*. U Pravopisu Instituta dolazi do promjene te su dopuštane dvostrukosti, ali autori pravopisa preporučuju pisanje dentala u primjerima *otac*, *sudac* i *svetac* (Jozić 2013: 16, 121). Autorice *Hrvatske školske gramatike* slijede primjer Institutova pravopisa te naglašavaju kako dentali ispred afrikata u primjerima *otac*, *svetac* i *sudac* ne ispadaju (Hudeček i Mihaljević 2023: 36).

Ostala priručnička literatura:

Dvostrukosti u gramatikama i pravopisima o pisanju dentala *t* i *d* ispred afrikata „otvoreno je pitanje koje traje duže od jednog stoljeća”, navodi Zoričić (Zoričić 1998: 49).

Zoričić je isticao kako je pisanje *dobitci*, *izuzetci* i *sažetci* posve u skladu s fonološkim načelom. Smatrao je kako takvo pisanje ima normativnu prednost zbog izrazitijeg isticanja osnove riječi i veće jasnoće. Ako u izgovoru, u određenim mjestima, više ne postoje suglasničke skupine *tc*, *tč*, *dc*, *dč*, tj. ostvaruju se u govoru kao *c* ili *č*, ne bi trebalo ni u pismu postojati dvostrukosti (Zoričić 1998: 50).

Bičanić i skupina autora navode primjere: *želudac* – *želuca*, *želudca*; *pogodak* – *pogodci* i *pogodi*, također naglašavaju kad se izabere jedan način pisanja, treba ga dosljedno primjenjivati u pisanoj komunikaciji (Bičanić i skupina autora 2013: 406).

5.2. Negacija nenaglašenoga prezenta pomoćnoga glagola *htjeti*

Analizom gramatika, pravopisa i ostale priručničke literature utvrdit će se koji od priručnika preporučuje sastavljeno, a koji nesastavljeno pisanje negacije glagola *htjeti*.

Pravopisi:

Autori Babić, Finka i Moguš donose mogućnost sastavljenoga i nesastavljenoga pisanje negacije (Babić, Finka i Moguš 1996: 75). Autori Babić, Finka i Moguš u svojim kasnijim izdanjima smatraju kako se niječnica ne piše rastavljeno te ističu primjere *ne ću, ne ćeš...* (Babić, Finka i Moguš 2004: 78).

Autori Badurina, Marković i Mićanović ističu sastavljeno pisanje (Badurina, Marković i Mićanović 2007: 164), a jednako je bilo i kod Anića i Silića (Anić Silić 2001: 103).

Autori Institutova pravopisa naglašavaju da je zbog tradicijskih razloga dopušteno pisanje *ne ću* (Jozić 2013: 121), ali niječni se oblici prezenta glagola *htjeti* pišu preporučeno sastavljeno (Jozić 2013: 58).

Gramatike:

Autori Težak i Babić navode kako se niječnica ne piše odvojeno od glagola te navode primjer: *Jože, ti više ne ćeš robovati.* (Težak-Babić 1996 :218).

Ham u školskoj gramatici navodi primjer: *Ne će kupiti računalo* (Ham 2002: 157).

Barić i skupina autora naglašavaju da se pomoćni glagol *htjeti* u prezentu niječe ovako: *neću, nećeš...* (Barić i skupina autora 2005: 444).

Babić i skupina autora navode primjere rastavljenoga pisanje (Babić i skupina autora 2007: 519). Autori Silić i Pranjković smatraju kako se oblici pomoćnoga glagola *htjeti* trebaju pisati sastavljeno, ali navode i kako pravopisi dopuštaju pisanje: *ne ću, ne ćeš...* (Silić i Pranjković 2007: 96).

Hudeček i Mihaljević ističu kako su jedna riječ ovi glagolski oblici: *neću, nećeš, neće* (Hudeček i Mihaljević 2023: 141).

Ostala priručnička literatura:

Babić navodi kako i u vezama *na nj, na me, za se* imaju poseban naglasak pa ih zbog toga ne piše sastavljeno (Babić 2005: 48–49).

5.3. Pisanje jata iza pokrivenoga *r*

Analizom gramatika, pravopisa i ostale priručničke literature utvrdit će se koji od priručnika preporučuje pisanje *je*, a koji *e* iza pokrivenoga *r*.

Pravopisi:

Babić, Finka i Moguš naglašavaju kako iza suglasničke skupine u kojoj je posljednji glas *r*, može se, a i ne mora izgubiti *j* (Babić, Finka i Moguš 1996: 40).

Babić, Finka i Moguš, u kasnijim izdanjima, naglašavaju kako u ostalim običnijim riječima dolazi samo *je*: *grješan, pogrješan, strjelica, povrjeda* (Babić, Finka i Moguš 2004: 42–43).

Autori Babić, Ham i Moguš napominju kako nesvršeni oblik glagola *privrijediti* može imati dvostruke oblike: *privređivati i privrjeđivati* (Babić, Ham i Moguš 2005: 23).

Autori Badurina, Marković i Mićanović naglašavaju kako se u dijelu pravopisne tradicije bilježi *rje* i u slučajevima kada skupina *suglasnik + r + je* pripada istomu morfemu: *grjehota, grješnik, pogrješka, strjelica...* (Badurina, Marković i Mićanović 2008: 18).

U pravopisu Instituta navode kako je zbog potvrđenosti u uporabi dopušteno pisanje *krjepost, strjelica, vrjedniji, vrjednovati, grješka, pogrješka, pogrješano*, no preporučljivije je iza pokrivenoga *r* upotrebljavati *e*: *krepost, strelica, vredniji, vrednovanje, greška, pogreška, pogrešan* (Jozić 2013: 19).

Gramatike:

Težak i Babić dopuštaju dvostrukosti u uporabi jata iza pokrivenoga *r* te navode primjere grijeh – gr(j)ehota; spriječiti – spr(j)ečavati; ždrijebe – ždr(j)ebeta (Težak-Babić 1996: 66).

Autorica Sanda Ham ističe kako se *ije* iza pokrivenoga *r* krati prema temeljnom pravilu *ije > je* te navodi primjere: *grijeh – grješnik, griješiti – pogreška, ždrijebe – ždrjebeta, crijep-crijepovi, strijela-strjelica, brijeg-brjegovi* (Ham 2002:20).

Barić i skupina autora naglašavaju dvostrukosti u pisanju *ije / e / ije / je* iza pokrivenoga *r* u suglasničkim skupinama :

- u nominativu množine i genitivu jednine pojedinih imenica: *ždrijebe – ždrebeta, ždrjebeta; brijeg – bregovi, brjegovi*
- ispred sufikasa:

-ad: *ždrijebe – ždread, ždrjead*

-oća: *vrijedan – vrednota, vrjednota*

-ota: *grijeh – grehota, grjehota*

-ovit: *brijeg – bregovit, brjegovit* (Barić i skupina autora 2005: 89).

Babić i skupina autora ističu da *r pokriven* s dva prava suglasnika ili suglasnikom iz prefiksa lako dopušta *je* (strijelica, odrješit), no i da je u *općeprihvaćenom tipu* hrvatskoga jezika uvijek *strelica*, a nikada *strjelica* (Babić i skupina autora 2007: 75).

Hudeček i Mihaljević navode kako se iza pokrivenoga *r* može pisati *i je* i *e*:

- u množini jednosložnih imenica poput *brijeg* i *crijep*
- u izvedenicama od riječi *grijeh*
- u izvedenicama od glagola *spriječiti* i *unaprijediti*.

Iza pokrivenoga *r* treba pisati *e* u tvornicama od riječi *brijeg, krijepiti, strijela, vrijediti*. Naglašava da treba izgovarati i pisati *pogrešan, pogreška, pogrešno* (Hudeček i Mihaljević 2023: 46–47).

Ostala priručnička literatura:

Umjesto nekadašnjega jata, u kratkim se slogovima pisalo *je*, bez obzira na to je li ispred njega stajao „otvornik ili zatvornik“ (Babić 2005: 8). Babić je prikazao stanje u jezičnoj praksi u kojoj su jasno uočljivi primjeri: *pogrješka, pogrješan, strjelica, krjepost, čak i vremena* (Babić 2005: 15).

Bičanić i skupina autora navode kako su u hrvatskoj pravopisnoj tradiciji samo tvorenice prema riječi *griješ* pisane na dva načina te navode primjer *pogrješiti – pogreška/ pogrješka* (Bičanić i skupina autora 2013: 398).

Svi se priručnici slažu u tome kako e iza pokrivenoga *r* dolazi isključivo u oblicima i tvorenicama ovih četiriju riječi: *vrijeme, privrijediti, upotrijebiti, naprijed*.

6. Dupletnost na gramatičkoj razini i varijetetnost standarda

Dubletna i tripletna rješenja u suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika zabilježena su na brojnim mjestima, a frekvencijom na razini teksta ističu se ova dvojbeno pitanja:

a) proširivanje u genitivu množine imenica

Imenice ženskoga roda u genitivu množine mogu imati tri oblika (npr. *breskva: bresaka – breskva – breskvi; kruška: krušaka – kruška – kruški*) te se u funkcionalnim stilovima koji imaju stroži odnos prema normi preporučuje uporaba genitiva množine s proširenom osnovom (Frančić, Hudeček i Mihaljević 2005: 84).

b) deklinacija glavnih brojeva (1 – 4)

U pažljivo njegovanome jeziku brojeve treba sklanjati, pogotovo kada dolaze bez prijedloga (Mihaljević 2013: 47).

c) navesci u genitivu, dativu i lokativu jednine pridjevskih riječi

Pridjevsko-zamjenička deklinacija može u kosim padežima biti s navescima, u genitivu, dativu i lokativu jednine, ovisno o eufonijskim i sintaktičkim razlozima (Mihaljević 2013: 43).

d) položaj glagolske enklitike u rečenici

Enklitika bliža početku rečenice, tj. iza prve naglašene riječi smatra se odlikom biranoga stila (Bičanić i skupina autora 2013: 298).

6.1. Proširivanje u genitivu množine imenica ženskoga roda

Analizom gramatika i ostale priručničke literature utvrdit će se upotrebljava li se genitiv množine s proširenom osnovom (gdjegdje u literaturi spominje se i nepostojani a).

Gramatike:

Autori Težak i Babić naglašavaju kako je u novije doba nastavak *-i* sve češći u imenicama koje ne umeću *a* u genitivu množine te dolazi do dvostrukosti: *varijabla*, *varijabli*. Ponekad se nastavak *-i* pojavljuje i u nekim imenicama koje inače umeću *a*, to dovodi do pojave tripleta: *školjaka*, *školjka* i *školjki*. Težak i Babić naglašavaju kako bi prednost valjalo dati oblicima s *nepostojanim a* (Težak-Babić 1996: 95).

Barić i skupina autora navode da u proširivanju postoje dvostrukosti i trostrukosti kod imenica svih rodova (*sufiks – sufikasa – sufiksa*; *crkva – crkava – crkva i crkvi*; *sunce – sunaca – sunca*; *zvonce – zvonaca – zvonca*). Napominju da imenice čija osnova završava na suglasnički skup imaju u genitivu množine *nepostojano a*, isto je i kada skupina završava na *lj*, *m*, *r*, *v* ili *k* (*zemlje – zemalja*, *sestre – sestara*, *bukve – bukava*, *djevojke – djevojaka*, *svjetiljke – svjetiljaka*). *Nepostojani se a* umeće i u imenice sa skupinom *db*, *džb*, *žb* (*izvedaba*, *narudžaba i optužaba*) te veći dio imenica sa završetkom *-ka* (*kocaka*, *točaka*, *iznimaka*, *biljaka*, *dasaka*, *krušaka*, *olovaka*, *bilježaka...*) (Barić i skupina autora 2005: 155).

Nepostojano se a najčešće nalazi u genitivu množine višesložnih imenica ženskoga roda *e*-sklonidbe s „dvoglasničkim završetkom” (*narudžba – narudžaba*) (Babić i skupina autora 2007: 267).

Autori Silić i Pranjković navode kako postoje tri načina za tvorbu genitiva množine: prvi u kojemu se umeće *nepostojano a* i dodaje nastavak *-a* na kraju riječi (*pogreška -*

pogrešaka), drugi u kojemu se dodaje nastavak -a na kraju (*bilješka*), a treći u kojemu se dodaje nastavak -i na kraju (*stavka – stavki*) (Silić i Pranjković 2007: 110).

U analizi navedenih gramatika uočeno je kako neke gramatike upotrebljavaju izraz nepostojano a, a neke proširivanje. Barić i skupina autora to definira ovako: Nepostojani samoglasnici su oni koji se javljaju u pojedinim oblicima imenica i pridjeva, dok u drugima izostaju. Naglašavaju kako se osnovna proširuje umetanjem samoglasnika u suglasnički skup (Barić i skupina autora 2005: 80,81). Suprotno mišljenje imaju autorice Hudeček i Mihaljević koje naglašavaju da je naziv nepostojani a višeznačan jer označuje glas koji u nekim oblicima određene riječi ispada ili se umeće, ali i glasovnu promjenu ispadanja ili umetanja glasa a (Hudeček i Mihaljević 2023: 41).

Važno je naglasiti kako *Gramatika hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića, *Gramatika hrvatskoga jezika* Ive Pranjkovića i Josipa Silića, *Hrvatska gramatika* Eugenije Barić i skupine autora i *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* Stjepana Babića i skupine autora upotrebljavaju izraz *nepostojano a*, dok *Hrvatska školska gramatika* upotrebljava izraz *nepostojani a*.

Autorice Hudeček i Mihaljević navode da je pravilno upotrebljavati *nepostojani a* jer je riječ o glasu a (Hudeček i Mihaljević 2023: 42).

Ostala priručnička literatura:

Opačić ističe da genitiv množine imenice *izložba* može pravilno glasiti *izložba*, *izložbi* i *izložaba* (Opačić 2015: 120).

Zoričić napominje kako se o ovome problemu mnogo pisalo, ističe da problem nastaje kod genitiva množine imenica ženskoga roda koje završavaju na suglasnički skup, što dovodi do proširivanja, umetanjem nepostojanog a, i to na tri načina:

- a) proširena osnova i nastavak -a (*dasaka*, *igala*, *lutaka*, *molitava*, *pjesama*, *pogrešaka*, *sestara*, *žrtava*...)
- b) bez umetanja nepostojanog a te sam nastavak -i ili -a (*majka*, *majki*; *norma*, *normi*; *sekunda*, *sekundi*)

- c) imenice u kojima su moguće sve opcije (nepostojano *a* i nastavak, nastavci *-a* i *-i*): (*izložba, izložbi, izložaba; naranča, naranči, naranača; ženidba, ženidbi, ženidaba*) (Zoričić 2005: 79).

Zoričić upućuje tad na pregled suvremenijih gramatika te smatra kako će one riješiti problem (Zoričić 1998: 80, 81).

Svi se priručnici slažu u jednome, a to je da bi prednost trebao davati dužim oblicima u genitivu množine. Opačić napominje da se protivi tomu da je *izložaba* jedini pravilan oblik (Opačić: 2015: 120).

6.2. Deklinacija glavnih bojeva (1 – 4)

Analizom gramatika i ostale priručničke literature utvrdit će se preporučuju li autori deklinaciju brojeva.

Gramatike:

Autori Težak i Babić navode da bojevi *jedan, dva, tri* i *četiri* imaju vlastitu promjenu, dok se npr. *stotina, tisuća* mijenjaju kao imenice ženskoga roda, a *milijun* i *trilijun* kao imenice muškoga roda (Težak-Babić 1996: 115).

Ham navodi kako su glavni brojevi promjenjive i nepromjenjive vrste riječi, promjenjivi su: *jedan, dva, oba, obadva, dvije, obje, obadvije, tri, četiri, stotina, tisuća, milijun* i *milijarda*. Brojevi od *pet* pa nadalje su nepromjenjivi (Ham 2002: 70).

Silić i Pranjković navode kako se od glavnih brojeva sklanjaju *jedan, dva, tri* i *četiri*. Ako padeži brojeva dolaze s prijedlozima, sklonidba brojeva nije obvezatna (npr. *To sam čuo od dvaju muškaraca., To sam čuo od dva muškarca.; iz onih dvaju sela, iz ona dva sela.*) (Silić i Pranjković 2007: 142–143).

Babić i skupina autora ističu da se brojevi upotrebljavaju kao nepromjenjive vrste riječi, no to je obilježje razgovornoga stila. Oblik *četirma* smatra se stilski obilježen, dok je *četirima* stilski neutralan (Babić i skupina autora 2007: 495).

Hudeček i Mihaljević navode da se u hrvatskome jeziku sklanjaju brojevi *jedan, dva, tri, četiri* i svi redni brojevi (Hudeček i Mihaljević 2023: 98).

Ostala priručnička literatura:

Opačić napominje da su brojevi promjenjiva vrsta riječi te ih zbog toga treba deklinirati, odnosi se na brojeve *dva, tri* i *četiri*. No, ističe ako ispred broja stoji prijedlog, broj se može deklinirati, ali i ne mora (Opačić 2015: 79, 321).

U jezičnom savjetniku Instituta preporučuje se deklinacija brojeva po pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi, također se naglašava da je u stilski biranome izričaju bolje sklanjati brojeve (Jozić i skupina autora 2016: 52).

Zoričić navodi da su najčešće teškoće u sklonidbi brojeva *dva, tri* i *četiri*. Napominje isto tako kako se ti brojevi ne mijenjaju u razgovornome i poslovnome stilu. U biranome izričaju deklinacija je brojeva nužna, osim kada ispred broja dolazi prijedlog (Zoričić 1998: 155).

6.3. Navesci u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji

Analizom gramatika i ostale priručničke literature utvrdit će se preporučuju li autori uporabu navesaka u genitivu, dativu i lokativu jednine.

Gramatike:

Težak i Babić navode da se u nekim padežima upotrebljavaju kraći (*mladog, mladom*), a u nekim padežima duži (*mladoga, mladome, mladomu*) nastavci. Kada pridjev dolazi u rečenici sam, bez imenice, treba upotrebljavati duži oblik: *Vidio sam crvenoga* (Težak-Babić 1996: 101).

U Školskoj gramatici Ham ističe da je navezak završni samoglasnik koji nije obavezan. Napominje kako zbog naveska u genitivu, dativu i lokativu jednine postoji po nekoliko oblika za muški i srednji rod (genitiv jednine: *crnog, crnoga*; dativ jednine: *crnom, crnomu, crnome*; lokativ jednine: *crnom, crnomu, crnome*). Svi se oblici upotrebljavaju. Oblici bez naveska najčešći su u razgovornome jeziku, a ističe kako u njegovanu i

biranom izrazu prednost treba dati oblicima u genitivu s naveskom *a*, dativu s naveskom *u* i lokativu s naveskom *e* ili bez naveska (Ham 2002: 54).

Barić i skupina autora navode primjere: genitiv jednine *velikog – velikoga, tvog – tvoga*; dativ i lokativ jednine *tvom, tvomu, tvome* (Barić i skupina autora 2005: 81) te naglašavaju kako se duži oblici pridjeva, oni s naveskom, upotrebljavaju podjednako kao i kraći oblici bez naveska (Barić i skupina autora 2005: 180).

Babić i skupina autora navode u genitivu jednine treba upotrebljavati nastavak *-oga* ili *-ega* radi „blagoglasja”, tj. da bi se izbjegla dva ista suglasnika jedan iza drugoga, no naglašava se i kako takva praksa nije općeprihvaćena, jer i statistika pokazuje veću čestoću kraćih alomorfa, duži su nastavci gotovo nestali iz razgovornoga i poslovnoga jezika (Babić i skupina autora 2007: 430–431).

Silić i Pranjković daju veću slobodu u pisanju što je vidljivo u deklinaciji pridjeva jer se dopuštaju svi oblici, i oni s naveskom, i oni bez njega, navodi i primjere kako se navesci *u* i *e* mogu upotrebljavati u lokativu i dativu (Silić i Pranjković 2007: 136).

Autorice Hudeček i Mihaljević napominju da navezivanje pridjeva i pridjevskih zamjenica muškoga i srednjega roda u genitivu, dativu i lokativu smatra odlikom biranoga stila. (Hudeček i Mihaljević 2023: 71).

Ostala priručnička literatura:

Opačić u jezičnom savjetniku navodi da podržava „sve uzuse dobra pisanja” u hrvatskoj tradiciji. U to uključuje razlikovanje dativnih navezaka od onih u lokativu i navezivanje samo prvoga pridjeva u nizu. Naglašava kako navezak nije obvezatan te ga zbog toga ne bi trebalo nikome nametati. Navezuje li autor u svojim tekstovima ili ne, važno je da to rabi dosljedno (Opačić 2015: 189).

6.3.1. Navezivanje u atributnome nizu

Gramatike:

Autori Silić i Pranjković smatraju kada uz zamjenicu stoji riječ u istome padežu, biraniji stil preporučuje navezivanje prve riječi: *mojega dobrog prijatelja* i *njezinomu starom prijatelju* (Silić i Pranjković 2007: 125).

Barić i skupina autora navode isto te ističu primjer: *Rječnik hrvatskoga kajkavskog književnog jezika* (Barić i skupina autora 2005: 180).

Ostala priručnička literatura

Autori Frančić, Hudeček i Mihaljević naglašavaju kako je uporaba navezaka odlika dobrog, biranog stila. Uporaba se navezaka preporučuje kada se zajedno pojavljuju dva ili više pridjeva u nizu. Navezak dolazi samo na prvi pridjev: *norme hrvatskoga standardnog jezika* (Frančić, Hudeček i Mihaljević 2005: 119).

Bičanić i skupina autora ističu kako se navezivanje u genitivu, dativu i lokativu jednine smatra odlikom dobrog stila te naglašavaju kako u nizu dva ili više pridjeva, navezuje se prvi, a ostali se ne navezuju (Bičanić i skupina autora 2013: 181).

6.4. Položaj glagolske enklitike u rečenici

Analizom gramatika i ostale priručničke literature utvrdit će se preporuka pojedinih autora o položaju glagolske enklitike u rečenici.

Gramatike i ostala priručnička literatura:

Nenaglašene se riječi izgovaraju s naglašenima te tako čine naglasnu cjelinu. Mogu biti iza naglašene riječi i nazivaju se enklitikama, naslonjenicama ili zanaglasnicama, a kad su ispred naglašenih riječi, prslonjenicama, proklitikama ili prednaglasnicama (Silić i

Pranjeković 2007: 21). Enklitike su: glagolske, zamjeničke i riječca *li*. Glagolske su: *sam, si, je, smo, ste, su; ću, ćeš, će, ćemo, ćete; bih, bi, bismo i biste* (Težak-Babić 1996: 72).

Enklitike mogu biti između (Barić i skupina autora 2005: 597):

- pridjevskog atributa i imenice ili između dvaju pridjevskih atributa (*Taj je čin ponovljen dvaput.*)
- imenice ili imeničke zamjenice i prijedložnog ili padežnog izraza (*Kontrast je ovih faktora očigledan.*)
- između apozicije ili atributa i imenice koja im je otvorila mjesto (*Gospođa ih je Olivija naprosto plašila*)
- između sastavnih dijelova neodređenih zamjenica i neodređenih priloga (*Pokazao mu je sve što je god bilo u vezi s doživljajima*)

O redosljedu riječi treba imati na umu da pisani jezik podliježe ritmomelodijskim, a govoreni jezik logičkim zakonitostima. Enklitika u pisanome jeziku dolazi iza prve naglašene riječi, a u govorenome jeziku ondje gdje je to logično. Autori ističu primjer:

-u pisanom jeziku: *Naš je Ivan čitao knjigu u čitaonici* ili *Naš Ivan čitao je knjigu u čitaonici.*

- u govorenome jeziku: *Naš Ivan je čitao knjigu u čitaonici.*

Razlog je tomu što ritmomelodijskim zakonitostima pisanoga jezika ne odgovara da *je* bude iza stanke (Silić i Pranjeković 2007: 374).

Katičić napominje da je obilježje nehajna izražavanja ako se čitava prva sintagma uzme kao cjelina u književnom govoru i pisanju, a enklitika se nalazi iza sintagme (Katičić 2002: 528).

Autorice Hudeček i Mihaljević smatraju da enklitike stoje na drugome mjestu u rečenici uz subjekt u kojem ne stoji atribut i apozicija (*Vještica je zarobila Ivicu i Maricu*), što je vidljivo i u drugim priručnicima Instituta (*Kašić je autor prve hrvatske gramatike.*) (Jozić 2016: 56). Ako uz rečenični subjekt stoji atribut ili apozicija, enklitika može stajati iza semantički nosivoga dijela predikata (*Lukava vještica zarobila je Ivicu i Maricu*). Enklitika može stajati i na drugome mjestu u rečenici, tj. odmah iza prve naglašene riječi

s kojom tvori naglasnu cjelinu. (*Lukava je vještica zarobila Ivicu i Maricu*) (Hudeček, Mihaljević 2023: 220).

Zanimljiv je primjer *Bartol Kašić napisao je prvu hrvatsku gramatiku*. (Jozić 2016: 56) jer se ne rastavlja više imenska formula u visokom varijetetu. Takve bi rečenice bile stilski obilježene i njihova se uporaba ne preporučuje u administrativnom i publicističkom stilu: *Bartol je Kašić autor prve hrvatske gramatike* (Jozić 2016: 56). Katičić je pak isticao da enklitički oblici mogu rastaviti ime od prezimena, a da se veza među njima ni u čemu ne okrnji (Katičić 2002: 527). Katičić je napominjao da je razdvajanje enklitikom tako usko povezanih izričaja, pritom poštujući sintaktička pravila enklitike, obilježje dotjerana stila. Naglašavao je da odustajanje od toga da se usko povezane riječi rastave enklitikom, nosi značenje ležernijega izražaja (Katičić 2002: 527). Barić i skupina autora smatraju kako su izrazito stilski obilježene one rečenice u kojima je enklitika između imena i prezimena (Barić i skupina autora 2005: 598). Autori Silić i Pranjković donose primjer *Ivan je Ivanović čitao knjigu u čitaonici*. No, autori naglašavaju kako će u govorenome jeziku ta rečenica glasiti: *Ivan Ivanović je čito knjigu u čitaonici* (Silić i Pranjković 2007: 37). Autorice Hudeček i Mihaljević naglašavaju kako red riječi u takvim rečenicama nije neutralan, već obilježen (Hudeček i Mihaljević 2023: 221).

7. Udžbenici za hrvatski jezik

Slijedi analiza probranih značajka visokoga varijeteta u udžbenicima hrvatskoga jezika, i to redom za osnovnu školu, zatim za srednju školu i na koncu za hrvatski kao ini jezik.

7.1. Udžbenici za osnovnu školu

Odabrani su sljedeći udžbenici:¹

- 5. razred: *Hrvatska krijesnica 5*, Kovač, Jukić iz 2019. i *Hrvatski za 5/Petica*, Družijanić-Hajdarević i dr. iz 2020.
- 6. razred: *Hrvatska krijesnica 6*, Kovač, Jukić 2020. i *Hrvatski za 6/Šestica*, Družijanić-Hajdarević i dr. 2020.
- 7. razred: *Hrvatska krijesnica 7*, Kovač, Jukić 2020. i *Hrvatski za 7/Sedmica*, Družijanić-Hajdarević i dr. 2020.
- 8. razred: *Hrvatska krijesnica 8*, Kovač, Jukić 2021. i *Hrvatski za 8/Osmica*, Družijanić-Hajdarević i dr. 2021.

7.1.1. Ispadanje dentala ispred afrikata

Istraživanje je dentala ispred afrikata analizirano u udžbenicima za osnovnu školu. Dentali ispred afrikata u svim udžbenicima ne ispadaju te se to dosljedno primjenjuje u primjerima za 5., 6., 7. i 8. razred:

„Zadatci za samostalan rad” (HK-5 2019: 83), „zadatci za samostalan rad” (HK-5 2020: 8), „mijenjaju se završetci” (HK-5 2019: 30), „Uvodni osnovni podatci u igri” (H5 2020: 57) i „važni trenutci u životu” (H5 2020: 33).

¹ Kratice kojima ćemo se služiti nalaze se u zagradi: *Hrvatska krijesnica 5*, Kovač, Jukić 2019. (HK-5); *Hrvatski za 5/Petica*, Družijanić-Hajdarević i dr. 2020. (H5); *Hrvatska krijesnica 6*, Kovač, Jukić 2020. (HK-6); *Hrvatski za 6/Šestica*, Družijanić-Hajdarević i dr. 2020. (H6); *Hrvatska krijesnica 7*, Kovač, Jukić 2020. (HK-7); *Hrvatski za 7/Sedmica*, Družijanić-Hajdarević i dr.2020. (H7); *Hrvatska krijesnica 8*, Kovač, Jukić 2021. (HK-8); *Hrvatski za 8/Osmica*, Družijanić-Hajdarević i dr. 2021. (H8).

„Početci hrvatske pismenosti” (HK-6 2020: 7), „zadatci za samostalan rad” (HK-6 2020: 11), „Dok se za osobom za kojem se traga ne dobiju svi podatci” (HK-6 2020: 19), „Usporedi podatke o bjeloglavome supu iz svojega govora s podacima učeničkoga govora.” (HK-6 2020: 48); „Neki su podatci važniji od ostalih” (H6 2020: 92), „Podatci o nekoj pojavi među većim brojem osoba” (H6 2020: 12), „Prema podacima iz teksta nacrtaj” (H6 2020: 73), „zadatci označeni brojkama” (H6 2020: 4) i „početci hrvatske pismenosti” (H6 2020: 7).

„Zadatci za samostalan rad” (HK-7 2020: 9), „navedeni su svi važni podatci” (HK-7 2020: 19), „od digitalnih alata o početcima” (HK-7 2020: 80); „Na kojoj će se nositi izrađeni modni dodatci” (H7 2020: 31), „Objasni kojim se podacima svakome naslovu.” (H7 2020: 71), „Objasni kojim se podacima” (H7 2020: 73), „Zadatci označeni brojkama” (H7 2020: 4), „na kojoj će se nositi izrađeni modni dodatci” (H7 2020:31).

U udžbeniku je istaknuto pravilo: „U nekih imenica mogući su dvostruki oblici: čestitki i čestitci, bitki i bitci, pripovijetki i pripovijetci” (H7 2020: 24).

„Prema nekim podacima” (HK-8 2021: 129), „Zadatci za samostalan rad” (HK-8 2021: 107), „Dodatci” (HK-8 2021: 33), „Navedi čiji podatci” (HK-8 2021: 27), „u kojem obliku i u kojoj su osobi napisani podatci” (HK-8 2021: 32), „zadatci za samostalan rad” (HK-8 2021: 22); „Prevladava zbog bržeg pristupa podacima” (H8 2021: 124), „Dodatci imenima” (H8 2021: 58), „Zadatci označeni brojkama” (H8 2021: 4) „Utvrđi koji su podatci navedeni” (H8 2021: 12) i „Najvažniji podatci ili teme” (H8 2021: 40).

Rezultati su istraživanja prikazani tablicom u kojoj je uočljivo da dentali ispred afrikata u udžbenicima ne ispadaju (znakom + označava se potvrda pravila, a znakom – izostanak pravila).

Tablica 1. Pisanje dentala ispred afrikata u udžbenicima za osnovnu školu

Udžbenici	HK-5	HK-6	HK-7	HK-8	H5	H6	H7	H8
Dentali ispred afrikata ne ispadaju	+	+	+	+	+	+	+	+

7.1.2. Deklinacija glavnih brojeva

U osnovnoškolskim se udžbenicima analizira način pisanja i deklinacija brojeva:

„Istodobna uporaba dvaju jezika” (HK-5 2019: 99), „Odredi odnos između dviju riječi prema primjerima.” (HK-5 2019: 37), „Predmet s dvama nazivima” (HK-5 2019: 95), „obama zadatcima” (HK-5 2019: 30); „odvijati između dvaju učenika” (H5 2020: 10), „ovladavanje dvama jezicima (H5 2020: 35) i „koji pripada jednomu od triju narječja” (H5 2020: 33).

„Pljeskali su četirima košarkaškim sudcima.” (HK-6 2020: 36), „razlika u ovih dvaju moda” (HK-6 2020: 13), „Pogledaj i usporedi fotografije dvaju umjetničkih portreta.” (HK-6 2020: 19), „Dvjema sportašicama pripali su pehari” (HK-6 2020: 36), „Zaključni što je zajedničko trima pjesmama.” (HK-6 2020: 113), „prouči poredak slova u trima pjesmama” (HK-6 2020: 118), „u kojem su vremenu glagoli u obama stupcima” (HK-6 2020: 77) „zajedničko tim dvama portretima” (HK-6 2020: 21); „Kojim se od triju hrvatskih narječja govori u tvojemu kraju?” (H6 2020: 27) i „u svim trima rodovima jednine, množine” (H6 2020: 27).

„U svakome retku među četirima navedenim riječima nalaze se po dvije istoga” (HK-7 2020: 76), „odredbe o ravnopravnosti četiriju jezika” (HK-7 2020: 89), „subjekt dvjema crtama” (HK-7 2020: 43), „objasni svako od triju značenja” (HK-7 2020: 60); „Koje

zajedničke informacije doznaješ iz svih triju tekstova?” (H7 2020: 36), „udžbenik se sastoji od četiriju cjelina” (H7 2020: 4), „stapanjem kojih se dvaju glasova” (H7 2020: 25) i „dvije jezične pogreške” (H7 2020: 7).

„Sastavljen od triju kompozicijskih dijelova” (HK-8 2021: 25), „ćeš navesti imena triju blagdana” (HK-8 2021: 121), „u prvim trima složenim rečenicama” (HK-8 2021: 71), „Dvije činjenice koje trebam još proučiti” (HK-8 2021: 112), „o kojim dvama problemima govori tekst” (HK-8 2021: 104), „Prouči što je napisano na prvim dvjema sličicama u prvim trima složenim rečenicama.” (HK-8 2021: 40), „Imena triju blagdana kojima se najviše veseliš.” (HK-8 2021: 121); „Usporedi jednostavne rečenice izdvojene iz triju” (H8 2021:122).

Rezultati su istraživanja prikazani tablicom u kojoj je uočljivo da svi udžbenici dekliniraju brojeve i ne pišu brojeve od 1 do 10 brojkom.

Tablica 2. Deklinacija i način pisanja brojeva u udžbenicima za osnovnu školu

Udžbenici	HK-5	HK-6	HK-7	HK-8	H5	H6	H7	H8
Deklinacija brojeva	+	+	+	+	+	+	+	+
Pisanje brojeva brojkom	-	-	-	-	-	-	-	-

7.1.3. Negacija glagola *htjeti*

U udžbenicima se za 5., 6., 7. i 8. razred analizira način pisanja negacije glagola *htjeti*:

„Neću doći.” (HK-5 2019: 87), „Neću, nećeš, neće, nećemo, nećete, neće.” (HK-5 2019: 86), „Neću ići kući.” (HK-5 2019: 94); „Neću, nećeš, neće, nećemo, nećete, neće” (H5 2020: 56,74).

„Ništa se neće promijeniti.” (HK-6 2020: 82), „Nećemo vam” (HK-6 2020: 9); „To o meni nećeš čuti.” (H6 2020: 45), „neće dobiti bod” (H6 2020: 89) i „plastika neće dospijevati u prirodu” (H6 2020: 125).

„Sve vježbanje na svijetu neće nadomjestiti nešto što osoba ne voli i ne želi.” (H7 2020: 12), „U kojoj nećeš poštovati gramatička i pravopisna pravila.” (H7 2020: 79)

U udžbeniku HK-7 nije pronađen primjer negacije glagola *htjeti*.

„Tko ne počne, neće ni završiti.” (HK-8 2021: 79), „Neće biti koncentrirana” (HK-8 2021: 11); „Ni za što na svijetu neću otkriti tajnu.” (H8 2021: 54) i „Računalo će zamijeniti/neće zamijeniti knjigu.” (H8 2021: 95)

Dosljednost u pisanju negacije prikazano je tablicom:

Tablica 3. Pisanje negacije glagola *htjeti* u udžbenicima za osnovnu školu

Udžbenici	HK-5	HK-6	HK-7	HK-8	H5	H6	H7	H8
Sastavljeno pisanje negacije glagola <i>htjeti</i>	+	+	/	+	+	+	+	+

7.1.4. Proširivanje u genitivu množine imenica

U udžbenicima se za osnovnu školu istražuje uporaba proširenoga oblika u genitivu množine imenica:

„Znakovi za obilježavanje pogrešaka” (HK-5 2019: 12); „Na temelju bilježaka” (H5 2020:59) i „Pronađi sedam pogrešaka” (H5 2020: 80).

„Kopnenih vrsta životinja, biljaka i kukaca” (HK-6 2020: 21), „Na temelju napisanih bilježaka opširno prepričaj priču.” (HK-6 2020: 15); „Rast biljaka pratite fotografijama.” (H6 2020: 117), „Ispravljača jezičnih pogrešaka” (H6 2020: 91) i „tehnike učenja i bilježaka” (H6 2020: 33).

„Na temelju bilježaka napiši komentar” (HK-7 2020: 75), „Prouči kako se pišu imena crkava.” (HK-7 2020: 109), „Majka je s tržnica donijela jabuka, krušaka, šljiva, smokava, naranača” (H7 2020: 26), „Kako mala djeca koju poznaješ reagiraju na reklame igračaka?” (H7 2020: 20), „Momci – momaka; kruške – krušaka” (H7 2020: 26), „Bez zastajkivanja i pogrešaka” (H7 2020: 29), „Pogrešaka u govorenju i pisanju” (H7 2020: 4), „Na reklame igračaka” (H7 2020: 22), „Nastoji govoriti razgovijetno, bez zastajkivanja i pogrešaka.” (H7 2020: 29) i „zapiši u obliku bilježaka” (H7 2020: 79).

„Izdvoji iz teksta imena skupova i priredaba” (HK-8 2021:124), „Ekonomski značajnih biljaka” (HK-8 2021: 99), „o temi odgoja četrnaestogodišnjih djevojaka” (HK-8 2021: 68), „Nakon pisanja diktata, vrednujte diktate prema broju pogrešaka.” (HK-8 2021: 130), „Na temelju bilježaka u istraživanju” (HK-8 2021: 6), „osmisli diktat s predusretanjem pogrešaka” (HK-8 2021: 130); „Imena priredaba, skupova i događaja” (H8 2021: 84) i „označavanju pogrešaka u tekstu” (H8 2021: 23).

Uporaba proširenoga oblika genitiva množine imenica uočljiva je u svim udžbenicima:

Tablica 4. Proširivanje u genitivu množine imenica u udžbenicima za osnovnu školu

Udžbenici	HK-5	HK-6	HK-7	HK-8	H5	H6	H7	H8
Proširivanje u genitivu množine imenica	+	+	+	+	+	+	+	+

7.1.5. Jat iza pokrivenoga *r*

U osnovnoškolskim se udžbenicima analizira jat iza pokrivenoga *r*:

„Ispravi pogreške pri slanju poruke.” (H5 2020: 10), „Izbjegavaj pogreške u dativu i lokativu imenica.” (H5 2020: 108); „Označi pogreške u tekstu.” (HK-5 2019: 38),

„Označiti pogreške ovim znakovima.” (HK-5 2019: 12) i „Zvučni zapisi i govorne vrednote.” (HK-5 2019: 4).

„O otoku Cresu potkrala se pogreška” (HK-6 2020: 54), „Zvučni zapisi i vrednote” (HK-6 2020: 4); „Ispravljača jezičnih pogrešaka” (H6 2020: 91).

„Najčešće pogrešno pišeš” (HK-7 2020: 92), „Zvučni zapisi i govorne vrednote” (HK-7 2020: 4); „Uništavanje kulturnih vrednota” (H7 2020: 27).

„Pogreška – izvrstan” (HK-8 2021: 130), „dio poslovice pogrešno je povezan” (HK-8 2021: 132), „vrednujte diktate prema broju pogrešaka.” (HK-8 2021: 130); „U označavanju pogrešaka u tekstu lektori” (H8 2021: 23), „Tko ispravlja pogreške” (H8 2021: 22) i „Vrednovanje i ocjena događaja” (H8 2021: 11).

Analiza udžbenika donijela je rezultate da svi udžbenici iza pokrivenoga *r* upotrebljavaju *e*.

Tablica 5. Uporaba jata iza pokrivenoga *r* u udžbenicima za osnovnu

Udžbenici	HK-5	HK-6	HK-7	HK-8	H5	H6	H7	H8
Uporaba <i>je</i> iza pokrivenoga <i>r</i>	-	-	-	-	-	-	-	-

7.1.6. Navesci u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji

U osnovnoškolskim se udžbenicima analizira uporaba navezaka u genitivu, dativu i lokativu jednine u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji.

U *Hrvatskoj krijesnici* za peti razred i u udžbeniku *Hrvatski za 5* dosljedno se upotrebljavaju navesci u genitivu, dativu i lokativu jednine, što je vidljivo u primjerima:

„Tvrđi šešir polukuglastoga” (HK-5 2019: 20), „Napiši sastavak o svojem doživljaju petoga razreda.” (HK-5 2019: 12), „Nastavnoga predmeta Geografija” (HK-5 2019: 9), „dvominutnoga govora učenika osmoga razreda” (HK-5 2019: 15), „nije bilo zelenoga kaputa” (HK-5 2019: 76), „objašnjavamo svrhu svojega pisanog obraćanja” (HK-5 2019: 24), „materinskoga jezika nacionalne manjine i hrvatskoga jezika” (HK-5 2019: 99) i „u rukama spretnoga lončara” (HK-5 2019: 28).

„U kojemu je padežu” (HK-5 2019: 55), „Odredi zajedničku misao svakomu odlomku” (HK-5 2019: 9) i „Zatajiš li ti što svojem prijatelju” (HK-5 2019: 53).

„U hrvatskome jeziku razlikujemo” (HK-5 2019: 52), „pazi da budu u istome padežu” (HK-5 2019: 77), „U stvaralačkome se prepričavanju” (HK-5 2019: 19) i „Mama je prišla velikomu izlogu” (HK-5 2019: 77).

„Jedan od slogova iz prethodnoga zadatka” (H5 2020: 117), „izdvoji imenice muškoga roda” (H5 2020: 102) „Navedi dvije razlike između prethodnoga izvješća i izravnoga radijskoga izvješća školskoga plesa materinskoga jezika” (H5 2020: 77), „rječnik svoga mjesnoga govora” (H5 2020: 33), „Međunarodnoga dana materinskoga jezika” (H5 2020: 37) i „izvješća sa školskoga plesa pod maskama” (H5 2020: 72).

„Promotri imenice u akuzativu u sljedećemu tekstu.” (H5 2020:103), „obraćamo se nekome” (H5 2020: 111) i „u trećemu koraku” (H5 2020: 120).

„U prenesenome značenju” (H5 2020: 20), „u virtualnome svijetu” (H5 2020: 29), „u pripovjednome tekstu” (H5 2020: 44), „iskazujemo stav o onome o čemu se govori” (H5 2020: 56), i „isto u svakome zapisanom obliku” (H5 2020: 47).

Navesci su u dativu i lokativu dosljedno upotrijebljeni u svim primjerima, no i sam udžbenik donosi pravilo: upotreba koja je moguća, ali nije nužna, što je vidljivo u primjerima: „Prišla sam zelenom(u) kaputu.” (HK-5 2019: 76) i „Pričam ti o zelenom(e) kaputu.” (HK-5 2019: 76).

Hrvatska krijesnica 6 i Hrvatski za 6 upotrebljavaju naveske u svim trima padežima:

„Stranoga podrijetla pišu se” (HK-6 2020: 103), „a tko s vlastitoga gledišta” (HK-6 2020: 92), „nesvršenoga i svršenoga vida” (HK-6 2020: 66), „Jednoga dijela grada na drugi” (HK-6 2020: 101) i „Često je zbog glasovnog skupa” (HK-6 2020: 79).

„Crkveni toranj u kojemu su zvona” (HK-6 2020: 11), „Naučiti djecu pravilnomu” (HK-6 2020: 100), „govora u kojemu ćeš kratko” (HK-6 2020: 44) i „u svojem izlaganju” (HK-6 2020: 48).

„Podebljane riječi u prvome stupcu” (HK-6 2020: 49), „Prouči padeže i njihova pitanja u početnome crtežu.” (HK-6 2020: 60), „u riječima na hrvatskome standardnom jeziku” (HK-6 2020: 112), „Napiši rečenicu u ženskome i srednjemu rodu množine” (HK-6 2020: 86).

„Odredi svrhu govorenja prikazanoga na fotografiji.” (H6 2020: 10), „rječnik svojega mjesnog govora” (H6 2020: 31), „primjer slobodnoga i vođenoga razgovora” (H6 2020: 14), „Opiši jednoga člana svoje obitelji” (H6 2020: 38) i „objasni razlike u značenju svakoga člana” (H6 2020:79).

„Postavi još pitanja o likovima svojem prijatelju” (H6 2020: 56), „možda ćeš u sljedećemu tekstu doznati odgovore” (H6 2020: 72), „pridjevu trpnomu u drugoj rečenici” (H6 2020: 91) i „u sljedećemu primjeru” (H6 2020: 98).

„U digitaliziranome obliku na internetskim stranicama” (H6 2020: 20) i „na nekome od hrvatskih mjesnih govora” (H6 2020: 31).

Hrvatska krijesnica 7 i Hrvatski za 7 dosljedno upotrebljavaju naveske, negdje se oba pridjeva navezuju u sekvenci, a ponegdje samo prvi:

„Pravilo o pisanju izostavljenoga pravopisnog znaka” (HK-7 2020: 99), „rečenicama upravnoga govora” (HK-7 2020: 101), „maštovitoga i kreativnoga govora” (HK-7 2020: 23), „glagolskoga i imenskoga predikata” (HK-7 2020: 44), „krošnja visokoga i

razgranatog stabla” (HK-7 2020:59), „nakon održanoga roditeljskoga sastanka” (HK-7 2020: 27).

„Zašto se protivi velikomu broju turcizama” (HK-7 2020: 81), „kao osnovicu standardnomu jeziku” (HK-7 2020: 87), „Promotri u kojemu je padežu jednine” (HK-7 2020: 31), „Napiši osobno pismo bijelomu klaunu.” (HK-7 2020: 45), „Prilazimo sretnomu pobjedniku Marku.” (HK-7 2020: 61), „Na zadnjemu slogu” (HK-7 2020: 71), „protivi velikomu broju turcizama u Slavoniji” (HK-7 2020: 81) i „u kojemu su rodu” (HK-7 2020: 105).

„Pitanja u lijevome stupcu” (HK-7 2020: 10), „u razigranome mladom biću” (HK-7 2020: 21), „u školskome rječniku” (HK-7 2020: 33), „Pročitaj zadatke u lijevome stupcu” (HK-7 2020: 29) i „u subjektivnome skupu” (HK-7 2020: 61).

„Imenicu ženskoga roda” (H7 2020: 60), „lakšega prepoznavanja imenskoga predikata” (H7 2020: 42), „kojega hrvatskog izumitelja” (H7 2020: 56), „bržega i kraćega pisanja” (H7 2020: 79), „temu polaznoga teksta” (H7 2020: 69), „gramatiku hrvatskoga jezika” (H7 2020: 97) i „po čemu se razlikuje osobno pismo od službenoga” (H7 2020: 101).

„U sljedećemu primjeru” (H7 2020: 12), „u usmenome ili pismenome izričaju” (H7 2020: 80), „utvrdi na kojemu” (H7 2020: 57) i „Jezika u svakodnevnome izražavanju” (H7 2020:4).

„U određenome ritmu” (H7 2020: 18), „Kakvi su prijelazni glagoli u prvome, a kakvi u drugome prikazu?” (H7 2020: 48) i „u usmenome ili pismenome izričaju” (H7 2020: 80).

Navesci se dosljedno upotrebljavaju i u udžbenicima za 8. razred:

„Uoči u kojim su rečenicama riječi istoga, a u kojem sličnoga značenja.” (HK-8 2021: 143), „Izrečena ocjena književnoga djela” (HK-8 2021: 25), „dijela imenskoga predikata” (HK-8 2021: 75), „Pisanje velikoga početnog slova u imenima” (HK-8 2021: 121), „koja je uloga veznika/vezničkoga skupa” (HK-8 2021: 57) i „napiši svoj životopis u obliku vezanoga teksta” (HK-8 2021: 35).

„Istraži koja vrsta riječi prevladava u trećemu odlomku” (HK-8 2021: 42), „napiši bilješke o svojem promišljanju” (HK-8 2021: 69), „Namijenjena televizijskomu emitiranju” (HK-8 2021: 13), „U kojemu obliku” (HK-8 2021: 32) i „po svojem sadržaju.” (HK-8 2021: 64).

„Istraži na Hrvatskome jezičnom portalu.” (HK-8 2021: 113), „O hrvatskome književniku” (HK-8 2021: 63), „Dobrome koncertu” (HK-8 2021: 23), „U razradi problemskoga članka” (HK-8 2021: 29), „Na projekcijskome platnu” (HK-8 2021: 12), „koje ćeš proučavati u osmome razredu” (HK-8 2021:16), „slijedi smjernice u lijevome stupcu” (HK-8 2021: 104), „Istraži na Hrvatskome jezičnom portalu.” (HK-8 2021: 113), „O hrvatskome književniku” (HK-8 2021: 63), „Dobrome koncertu” (HK-8 2021: 23), „U razradi problemskoga članka” (HK-8 2021: 29), „Na projekcijskome platnu” (HK-8 2021: 12), „koje ćeš proučavati u osmome razredu” (HK-8 2021:16) i „slijedi smjernice u lijevome stupcu” (HK-8 2021: 104).

„Znaš li primjer riječi koja je preuzeta iz talijanskoga ili turskoga jezika” (H8 2021: 25), „što čini glavni dio imenskoga predikata” (H8 2021: 107), „ovoga senzacionalističkoga teksta” (H8 2021: 76), „u pisanju imena stručnoga skupa” (H8 2021: 85), „Riječi istoga ili sličnoga značenja” (H8 2021: 18), „Odaberi odgovor i objasni ga na temelju polaznoga teksta.” (H8 2021: 10) i „Teme problemskoga članka” (H8 2021: 47).

„U svojem tekstu” (H8 2021: 149), „Koji se prilagođavaju hrvatskomu jeziku” (H8 2021: 37), „U posljednjemu primjeru uoči razliku” (H8 2021: 85), „koji su jezici po podrijetlu slični hrvatskomu jeziku” (H8 2021: 24) i „poveži izraz sa značenjem u kojemu se upotrebljava” (H8 2021: 33).

„Ne stvara se u govornome procesu” (H8 2021: 34), „Otvaranje javne rasprave u prikazanome problemu” (H8 2021: 46), „Koliko je predikata u rečenicama u prvome stupcu, a koliko u drugome?” (H8 2021: 52), „Suprotstavljena su različita mišljenja o istome problemu” (H8 2021: 95), „Otisnutim rečenicama u prvome stupcu” (H8 2021: 59), „zabilježi što smatraš bitnim u svakodnevnome govoru” (H8 2021: 151) i „o čijemu poslovnome iskustvu” (H8 2021: 123).

Navesci se u genitivu, dativu i lokativu jednine dosljedno upotrebljavaju u svim udžbenicima što je prikazano tablicom.

Tablica 6. Navesci u genitivu, dativu i lokativu jednine u udžbenicima za osnovnu školu

Udžbenici	HK-5	HK-6	HK-7	HK-8	H5	H6	H7	H8
Navesci u genitivu, dativu i lokativu jednine	+	+	+	+	+	+	+	+

Proučavajući primjere možemo zaključiti kako udžbenici H5, HK-6 i H8 upotrebljavaju navezak u svim pridjevskim riječima u rečenici. Udžbenici HK-5, H6, HK-7, H7 i H8 ponekad navezuju sve pridjevske riječi, ali nalazimo i primjere da se navezuje samo prvu riječ, dok druga riječ u atributnoj ulozi katkada ima kraći, a katkada dulji oblik.

7.1.7. Položaj glagolske enklitike u rečenici

Položaj se glagolske enklitike u rečenici analizira u osnovnoškolskim udžbenicima.

U *Hrvatskoj se krijesnici* za 5. razred položaj enklitike većinom je prema početku rečenice:

„Razrada je središnji i najopširniji dio” (HK-5 2019: 11), „Jezik, pravopis i urednost vrlo su važni u pisanju sastavka.” (HK-5 2019: 12), „Spojnica (-) pravopisni je znak.” (HK-5 2019: 30), „čestica ili rječice riječi su koje služe” (HK-5 2019: 43), „U kojemu je padežu imenica bicikla?” (HK-5 2019: 60), „Zaključite koje je vrijeme izrečeno” (HK-5 2019:81), „Glagolski pridjev radni nastao je od glagola.” (HK-5 2019: 89) i „Perfekt je složen od dviju riječi” (HK-5 2019: 90).

U udžbeniku *Hrvatski za pet* nisu pronađene nedosljednosti u položaju enklitike: „Kakvim su početnim slogom napisana jednorječna imena?” (H5 2020: 95), „U hrvatskome je jeziku sedam padeža.” (H5 2020: 98), „Koja je razmišljanja i osjećaje djevojčica uključila u svoj opis?” (H5 2020: 119), „u našem je primjeru dječak govornik”

(HK-5 2019: 8), „Perfekt je glagolski oblik složen od dviju sastavnica.” (H5 2020: 78), „Koju si rečenicu najbolje razumio/razumjela?” (H5 2020: 31), „E-poruke ili elektronička poruka pisani je oblik komunikacije” (H5 2020: 22) i „Kojim su riječima izjavne rečenice preoblikovane” (H5 2020: 55).

Položaj je enklitike većinom na početku rečenice u *Hrvatskoj krijesnici 6* i u udžbeniku *Hrvatski za 6*, to je vidljivo u primjerima:

„U petome smo razredu” (HK-6 2020: 4), „U kojemu su klubu igrala sva trojica igrača” (HK-6 2020: 33), „Koje si priče o divovima pročitao/pročitala u djetinjstvu.” (HK-6 2020: 75), „Istraži kojim je pismom napisana riječ” (HK-6 2020: 114), „Objasni koji je tekst bliži” (HK-6 2020: 20), „Prouči i objasni koje su pojedinosti opisane u uvodu” (HK-6 2020: 26) i „U sljedećoj su rečenici istaknuta dva glagola.” (HK-6 2020: 65).

„Kojom je jezičnom djelatnošću Greta ostvarila svoj govor?” (H6 2020: 9), „Istraži u kojim je državama ćirilica i danas službeno pismo.” (H6 2020: 21), „Kojim je slijedom Paulina zapažala” (H6 2020: 37), „U kojoj je rečenici glagolski pridjev trpni dio glagolskoga oblika?” (H6 2020: 89), „Koliko je prošlih radnji izrečeno u svakoj rečenici?” (H6 2020: 107), „Istraži kad su i gdje nastale” (H6 2020: 115) i „Kojim su zamjenicama izrečene osobe” (H6 2020: 44).

U *Hrvatskoj krijesnici 7* glagolska enklitika varira u položaju u rečenici:

„U sljedećim rečenicama podebljani su glagoli u imperativu” (HK-7 2020: 30), „Prepoznaš kojim je vrstama riječi izrečen vršitelj radnje u rečenici” (HK-7 2020: 43), „U kojemu su padežu istaknute imenica” (HK-7 2020: 31), „Glagolski vid gramatičko je obilježje” (HK-7 2020: 114), „Koja je riječ utjecala na promjenu njihova oblika?” (HK-7 2020: 39).

U udžbeniku *Hrvatski za 7* glagolska se enklitika nalazi odmah iza prve riječi, no ipak ne razdvaja ime i prezime, što je vidljivo u primjerima: „Koliko je glasova u hrvatskome jeziku?” (H7 2020: 15), „U kojem su padežu objekti koji su izravno uključeni” (H7 2020: 48), „Kojim je atributom imenica proizvod pobliže određena?” (H7 2020: 58) i „Bartol Kašić u Rimu je napisao prvu gramatiku” (H7 2020: 97).

U *Hrvatskoj krijesnici 8* i u udžbeniku *Hrvatski za 8* položaj enklitike nije dosljedno slijeđen: „U izradi prezentacije važno je uskladiti” (HK-8 2021: 7), „Problemski članak vrsta je raspravljačkoga teksta” (HK-8 2021: 28), „Neodređene su zamjenice najčešće složene od dvaju dijelova” (HK-8 2021: 71), „Zavisna surečenica uvrštena je na mjesto subjekta” (HK-8 2021: 78), „Priložna oznaka namjere rečenični je dio koji izriče namjeru” (HK-8 2021: 78) i „Kad god je moguće posuđenicu je potrebno zamijeniti istoznačnom hrvatskom riječju” (HK-8 2021: 138).

„Koje su poznate osobe nesebično pomagale onima kojima je potrebno?” (H8 2021: 92), „Koja je vrsta zamjenice istaknuta u upitnim rečenicama?” (H8 2021: 52), „Iz kojih su jezika preuzete navedene riječi?” (H8 2021: 25), „Imena blagdana i praznika vlastita su imena i pišu se velikim početnim slovom” (H8 2021: 83), „Koji je vrijedan dar Pandora dobila od bogova?” (H8 2021: 32), „Koji je dio rečenice zajednički objema?” (H8 2021: 61) i „Iz polaznoga teksta izdvojena su razmišljanja o tome” (H8 2021: 94).

Analizirani osnovnoškolski udžbenici ne donose tekstove u kojima je glagolska enklitika iza prve naglašene riječi, osim H5, H6 i HK-6 u kojima je sustavnije.

Tablica 7. Položaj glagolske enklitike u rečenici u udžbenicima za osnovnu školu

Udžbenici	HK-5	HK-6	HK-7	HK-8	H5	H6	H7	H8
Položaj je glagolske enklitike u rečenici bliži početku rečenice.	+/-	+	+/-	+/-	+	+	+/-	+/-

7.2. Četverogodišnja srednja škola

Udžbenici za srednju četverogodišnju školu kojima smo se koristili u ovome istraživanju su:²

- 1. razred: *Fon-fon 1*, Dujmović Markusi iz 2022. i *Književni vremeplov 1*, Dujmović Markusi, Rossetti- Bazdan iz 2022.
- 2. razred: *Fon-fon 2*, Dujmović Markusi, Španjić iz 2022. i *Književni vremeplov 2*, Dujmović Markusi, Rossetti- Bazdan iz 2022.
- 3. razred: *Fon-fon 3*, Dujmović Markusi, Španjić iz 2022. i *Književni vremeplov 3*, Dujmović Markusi, Rossetti- Bazdan 2021.
- 4. razred: *Fon-fon 4*, Dujmović Markusi 2022. i *Književni vremeplov 4*, Dujmović Markusi 2022.

7.2.1. Ispadanje dentala ispred afrikata

U srednjoškolskim je udžbenicima analizirano pisanje dentala ispred afrikata:

„U tablici je prikazano koji se podatci trebaju navesti” (FF1 2022: 29), „životopis možete staviti u tablicu koju ćete popuniti podacima” (FF1 2022: 30), „Početci su ljudske komunikacije u usmenoj kulturi” (FF1 2022: 13) i „Njima se “preslikavaju” podatci iz stvarnosti” (FF1 2022: 59); „Različiti podatci o predstavi” (KV1 2022: 223), „ili tipični završetci.” (KV1 2022: 56), „U svojim je početcima” (KV1 2022: 19), „pronađite informacije o početcima tiskarstva” (KV1 2022: 311) i „nedostatci takva odabira” (KV1 2022: 196).

² Kratice kojima ćemo se služiti nalaze se u zagradi: *Fon-fon 1*, Dujmović Markusi 2022. (FF1); *Književni vremeplov 1*, Dujmović Markusi, Rossetti- Bazdan 2022. (KV1); *Fon-fon 2*, Dujmović Markusi, Španjić 2022. (FF2); *Književni vremeplov 2*, Dujmović Markusi, Rossetti- Bazdan 2022. (KV2); *Fon-fon 3*, Dujmović Markusi, Španjić 2022. (FF3); *Književni vremeplov 3*, Dujmović Markusi, Rossetti- Bazdan 2021. (KV3); *Fon-fon 4*, Dujmović Markusi 2022. (FF4); *Književni vremeplov 4*, Dujmović Markusi 2022. (KV4).

„Najvažnije informacije podatci o temi” (FF2 2022: 23), „Služim se čitankom i zadatcima koji se odnose na čitanje ulomaka” (FF2 2022: 29), „A dobiveni se podatci brzo mogu obraditi.” (FF2 2022: 31), „Osobni podatci” (FF2 2022: 31) i „Navode se sljedeći podatci” (FF2 2022: 172); „Koje su njihove osobine u bitci došle do izražaja” (KV2 2022: 29), „tiskana u Mletcima” (KV2 2022: 269), „Istražite kojim se bio biografskim podatcima” (KV2 2022: 133) i „početci novele” (KV2 2022: 47).

„Zadatci za glavne diskutante” (FF3 2022: 19), „u množini proširiti umetcima -ov i -ev” (FF3 2022: 72) „i početci eseja” (FF3 2022: 26); „Osobni podatci” (KV3 2021: 174), „uz popis likova nalaze se i različiti podatci” (KV3 2021: 352) „stvaralački zadatci” (KV3 2021: 274) i „dodatci” (KV3 2021: 343).

„Ako ste zaboravili pojmove koji se prikazuju u zadatcima ispod” (FF4 2022: 11), „navedite koji se podatci” (FF4 2022:133), „prisjetite se temeljnih činjenica o počecima pismenosti” (FF4 2022: 155) i „Analizirajte esej služeći se sljedećim pitanjima i zadatcima.” (FF4 2022: 89); „Prikažite na njoj sve likove koji se pojavljuju u pripovijetci.” (KV4 2022: 52), „zadatci usporedbe” (KV4 2022: 204), „dodatci” (KV4 2022: 6) i „početci tiskarstva” (KV4 2022: 375).

Analiziranjem je udžbenika utvrđeno da dentali ispred afrikata u svim primjerima ne ispadaju, što je prikazano i tablicom.

Tablica 8. Pisanje dentala ispreda afrikata u udžbenicima za srednju školu

Udžbenici	FF1	FF2	FF3	FF4	KV1	KV2	KV3	KV4
Dentali ispred afrikata ne ispadaju	+	+	+	+	+	+	+	+

7.2.2. Deklinacija glavnih brojeva

U srednjoškolskim se udžbenicima analizirala deklinacija brojeva i način njihova pisanja:

„Od triju temeljnih dijelova” (FF1 2022: 75), „pogledamo li izraze iz tih četiriju jezičnih znakova” (FF1 2022: 60), „poslužit ćemo se ulomcima dvaju tekstova” (FF1 2022: 42) i „najmanje dvama primjerima” (FF1 2022: 35).

„Na temelju triju podataka” (KV1 2022: 11), „triju umjetnosti koje smatrate najvažnijima” (KV1 2022: 19), „koje od sljedećih riječi smatrate trima ključnim” (KV1 2022: 35), „uočite simboliku dvaju suprotstavljenih motiva” (KV1 2022: 71) i „Razvrstaj sljedeće tvrdnje u dvije skupine: brojkom 1 označite one koje se odnose na poeziju, a brojkom 2 one koje se odnose na prozu.” (KV1 2022: 49).

„Jedna od triju tema” (FF2 2022: 82), „činjenice o trima hrvatskim narječjima” (FF2 2022: 51), „obrazložite svoj odgovor dvama primjerima” (FF2 2022: 58) i „odgovorite na jedno od dvaju pisama” (FF2 2022: 147), „Sastavljena je od dvaju dijelova” (FF2 2022: 104), „Odaberite jedan od četiriju situacija čitanja” (FF2 2022: 71) i „prvim dvjema fazama” (FF2 2022: 93).

„Iz triju komedija” (KV2 2022: 188), „zajedničke motive u prethodnim trima tekstovima” (KV2 2022: 233), „koji od dvaju likova smatrate glavnim likom priče” (KV2 2022: 54), „sastavljena od dvaju prologa i pet činova” (KV2 2022: 277), „potkrijepite svoje mišljenje dvama argumentima” (KV2 2022: 176), „Brojkom 1 označite ulomak u kojemu uočavate najjaču, a brojkom 4 ulomak” (KV2 2022: 34), „Dovedite je do 2500 godine” (KV2 2022: 19), „Razvrstaj ih na ljestvici od 1 do 3” (KV2 2022: 267) i „Zapišite ga u obliku vezanoga teksta (100 riječi)” (KV2 2022: 55).

„Potkrijepite ga najmanje trima argumentima” (FF3 2022: 30), „u svim trima rodovima i obama brojevima” (FF3 2022: 79), „pročitajte primjere dvaju različitih tekstova” (FF3 2022: 126) i „Na primjeru usporedbe dviju pjesama” (FF3 2022: 175).

„Odaberite jedan od triju suvremenih tekstova” (KV3 2021: 11), „odaberite jednu od četiriju pjesama” (KV3 2021: 240), „usporedite lektirna djela iz prethodnih dvaju razreda” (KV3 2021: 76) „potkrijepite svoj odgovor najmanje dvama elementima” (KV3 2021: 252), „Eneida je herojski ep podijeljen u 12 pjevanja” (KV3 2021: 144), „100-150 riječi” (KV3 2021: 96) i „pročitajte 10-15 Ujevićevih pjesama” (KV3 2021: 263).

„Odaberite jedan od dvaju ponuđenih tekstova” (FF4 2022: 14), „pročitajte ulomke dvaju tekstova” (FF4 2022: 185), „na sljedećim dvjema stranicama” (FF4 2022: 11), „sagledati iz triju perspektiva” (FF4 2022: 17), „Zadatak za raspravljački školski esej sastoji se od triju dijelova” (FF4 2022: 94), „napišite 4 do 6 ključnih riječi” (FF4 2022: 20), „2 do 3 teme o kojima bi se mogla voditi” (FF4 2022: 39), „četiriju službenih jezika u Jugoslaviji” (FF4 2022: 171) i „sastavljena od najmanje dviju punoznačnih riječi.” (FF4 2022: 187).

„Odaberite jedan od triju likova” (KV4 2022: 276), „povežite ovu ilustraciju s najmanje trima likovima” (KV4 2022: 264), „kojim biste dvama likovima opisali njezin ton” (KV4 2022: 38), „Prvih 7 poglavlja romana zbiva se u četiri dana” (KV4 2022: 254), „Roman je sastavljen od 16 poglavlja” (KV4 2022: 337) i „Izrazite u 3 do 4 rečenice” (KV4 2022: 85), „Pratite u kakvom su odnosu te dvije perspektive.” (KV4 2022: 22), „dramska se radnja odvija na dvjema razinama” (KV4 2022: 189) i „dolazi do stvaranja četiriju baroknih književnih krugova” (KV4 2022: 385).

Svi udžbenici dosljedno dekliniraju brojeve, no samo udžbenici FF1, FF2, FF3 dosljedno pišu slovima brojeve.

Tablica 9. Deklinacija i način pisanja brojeva u udžbenicima za srednju školu

Udžbenici	FF1	FF2	FF3	FF4	KV1	KV2	KV3	KV4
Deklinacija brojeva	+	+	+	+	+	+	+	+
Pisanje brojeva brojkom	-	-	-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-

7.2.3. Negacija glagola *htjeti*

U srednjoškolskim udžbenicima analiziralo se sastavljeno/nesastavljeno pisanje negacije glagola *htjeti*.

„To je obično mjesni govor koji nećemo mijenjati” (FF1 2022: 49), „rečenica neće imati subjekt.” (FF1 2022: 113), „Naprotiv, nitko se s tim neće složiti” (FF1 2022: 119); „Obvezuje da neće tražiti miraz” (KV1 2022: 48), „neće imati moralne dvojbe” (KV1 2022: 34), „nećete pljeskati” (KV1 2022: 226); „Bili su to dani kakvi se neće ponoviti” (FF2 2022: 117) i „Ni na koji način nećete nametati, odnosno poslodavac vas neće zapaziti.” (FF2 2022: 157).

„Pravilno je zanijekani prezent glagola *htjeti* pisati sastavljeno” (neću, nećeš..) i „Rastavljeno je pisanje (ne ću, ne ćeš..) dopušteno, ali nije normativno preporučeno.” (FF3 2022: 165), „Zar tvoja mlada neće plesati?” (FF3 2022: 159) i „lako su se hrvatski jezikoslovci i književnici nadali da neće doći” (FF4 2022: 162).

Negacija neću nije pronađena u svim udžbenicima, no ondje gdje je pronađena piše se sastavljeno.

Tablica 10. Pisanje negacije glagola *htjeti* u udžbenicima za srednju školu

Udžbenici	FF1	FF2	FF3	FF4	KV1	KV2	KV3	KV4
Sastavljeno pisanje negacije glagola <i>htjeti</i>	+	+	+	(+)	+	/	/	/

7.2.4. Proširivanje u genitivu množine imenica

U srednjoškolskim je udžbenicima analizirana dosljedna uporaba proširenoga oblika genitiva množine:

„Napišite sažetak teksta na temelju bilježaka” (FF1 2022: 17), „Osim toga industrija igračaka” (KV1 2022: 74), „Osim toga, industrija igračaka” (KV1 2022: 74), „Kazalište lutaka” (KV1 2022: 225).

„Obilježja djela na temelju bilježaka” (FF2 2022: 143), „Igranje uloga (izvedba)” (FF2 2022: 35), „Govor strukturiran oko ključnih točaka” (FF2 2022: 79), „eventualnih argumentacijskih pogrešaka” (FF2 2022: 78).

„Na temelju svojih bilježaka” (KV2 2022: 226).

„Obilježite u obliku kratkih bilježaka” (FF3 2022: 129, 137), „Navodimo nekoliko najčešćih pogrešaka” (FF3 2022: 171).

„Na temelju bilježaka prikaži svaki lik” (KV3 2021: 174), „kritizira politiku europskih zemalja” (KV3 2021: 117) i „Većinu radnje čini prikaz bitaka” (KV3 2021: 127).

„Obilježja djela na temelju bilježaka” (FF4 2022: 91), „pravila primanja u red zadarskih sestara Dominikanki” (FF4 2022: 147), „krušaka, smokava, naranača, trešanja” (FF4 2022: 73) i „ti se uvjeti mogu sažeti u nekoliko točaka” (FF4 2022: 126).

„Otac se brani od optužaba” (KV4 2022: 180).

Proširivanje u genitivu množine dosljedno je primijenjeno u svim udžbenicima.

Tablica 11. Proširivanje u genitivu množine imenica u udžbenicima za srednju školu

Udžbenici	FF1	FF2	FF3	FF4	KV1	KV2	KV3	KV4
Uporaba proširivanja u genitivu množine	+	+	+	+	+	+	+	+

7.2.5. Jat iza pokrivenoga *r*

Istraživanje upotrebe *je* ili *e* iza pokrivenoga *r* analizirano u srednjoškolskim udžbenicima:

„Ispravite sve uočene pogreške.” (FF1 2022: 52), „Pronađite u njemu sve tiskarske pogreške.” (FF1 2022: 140), „Vrednovanje” (FF1 2022: 146) i „krivnja ili pogreška.” (KV1 2022: 236).

„Je li vam se potkrala kakva pogreška u pisanju. Ispravite svaku takvu pogrešku.” (FF2 2022: 91), „Vrednote govorenoga jezika” (FF2 2022: 7) i „Kako se ta pogreška odrazila na ljudsku prirodu.” (KV2 2022: 205).

„Ispravi svaku uočenu pogrešku.” (FF3 2022: 29), „Pronađite u sljedećim rečenicama pogreške.” (FF3 2022: 97) i „argumentirano i objektivno vrednovanje teme o kojoj pričamo.” (FF3 2022: 9); „Naglašava se vrlina kreposti i poštovanja” (KV3 2021: 163) i „označite strelicama odnose među sporednim likovima” (KV3 2021: 14).

„Pozitivno vrednovanje” (KV4 2022: 47) i „vrednovanje i kritička procjena” (KV4 2022: 403); „Liječi pogreške u govoru” (FF4 2022: 48), „Ispravite svaku uočenu pogrešku” (FF4 2022: 99), „vrednovanje i kritička procjena” (FF4 2022: 19) i „Iznimno se u kratkim slogovima pojavljuje *e* ili *i* (vredniji, vidio)” (FF4 2022: 59).

Analizom je utvrđeno da udžbenici dosljedno upotrebljavaju e iza pokrivenoga r.

Tablica 12. Uporaba jata iza pokrivenoga r u udžbenicima za srednju školu

Udžbenici	FF1	FF2	FF3	FF4	KV1	KV2	KV3	KV4
Pisanje je iza pokrivenoga r	-	-	-	-	-	-	-	-

7.2.6. Navezak u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji

U srednjoškolskim se udžbenicima istraživala uporaba navezaka:

Primjeri uporabe navezaka:

„Istražite kakav je status hrvatskoga jezika” (FF1 2022: 46), „Na temelju prethodnoga primjera” (FF1 2022: 60), „odaberite jedan glagol iz prvoga stupca” (FF1 2022: 97) i „U tome se procesu pojavljuju četiri osnovna elementa” (FF1 2022: 10).

Primjeri izostavljanja navezaka:

„Za sve riječi koje ne pripadaju hrvatskom standardnom jeziku” (FF1 2022: 15), „koji je od tih oblika pripovijedanja najbliži vašem shvaćanju” (FF1 2022: 25), „U podcrtanim riječima u prvom zadatku” (FF1 2022: 66), „drugi put govorimo o standardnom jeziku” (FF1 2022: 45) i „po istom ste principu u drugom zadatku” (FF1 2022: 66).

Primjeri uporabe navezaka:

„Pojavu prvoga čitatelja” (KV1 2022: 51), „uočite simboliku ključnoga motiva” (KV1 2022: 245), „Prema vašemu mišljenju” (KV1 2022: 245) i „preporučili nekome za čitanje” (KV1 2022: 136).

Primjeri izostavljanja navezaka:

„Današnjem čovjeku potrebna knjiga” (KV1 2022: 30), „rijetki u svakodnevnom govoru” (KV1 2022: 105), „u suvremenom svijetu” (KV1 2022: 241), „u prvom su nizu riječi koje

predstavljaju cjelinu” (KV1 2022: 112), „Koja obilježja po vašem mišljenju treba imati dobro književno djelo?” (KV1 2022: 27), „U kojem se dijelu ulomka najizrazitije prikazuje način funkcioniranja medija?” (KV1 2022: 35), „Opišite i obrazložite ulogu reklama u našem vremenu” (KV1 2022: 37), „po vašem mišljenju, izgledati rat u budućnosti?” (KV1 2022: 37), i „U uvodnom dijelu bajke autorica” (KV1 2022: 71).

Primjeri uporabe navezaka:

„U završnomu se dijelu navodi” (FF2 2022: 138), „Iz drugoga je kuta” (FF2 2022: 7), „Narječja hrvatskoga jezika” (FF2 2022: 39), „zamislite da je to početak vašega javnog govora” (FF2 2022: 14), „Prisjetite se obilježja znanstvenoga i publicističkoga stila” (FF2 2022: 76), „Klinička ocjena nekog djela najčešće umjetničkoga ili znanstvenoga” (FF2 2022: 88), „Pročitajte sažetak stručnoga članka” (FF2 2022: 95), „Napišite ih u obliku kratkoga podsjetnika” (FF2 2022: 147), „Prema vašemu mišljenju” (FF2 2022: 27) i „Lokalizmi pripadaju jednomu mjesnom govoru” (FF2 2022: 64).

Primjeri izostavljanja navezaka:

„Nekoliko primjera navedenih u Hrvatskom pravopisu” (FF2 2022: 16), „tekst u kojem ćete na jednom primjeru objasniti” (FF2 2022: 109), „prikaz nekog književnog djela ili kazališne predstave” (FF2 2022: 88), „Napiši sažetak znanstveno-popularnog članka” (FF2 2022: 95), „Koja je rečenica prema vašem mišljenju” (FF2 2022: 105) i „Što je, prema vašem mišljenju, potrebno da bi se napisao dobar esej?” (FF2 2022: 141).

Primjeri uporabe navezaka:

„U kojemu se razdoblju povijesti književnosti javila ta misao?” (KV2 2022: 264), „Koji je od njih, prema vašem mišljenju” (KV2 2022: 22), „Objasnite značenje motiva putovanja u uvodnome dijelu pjesme.” (KV2 2022: 290), „Pronađite jedan primjer prikriivenoga oglašavanja” (KV2 2022: 15), „ulomak dramskoga teksta” (KV2 2022:131), „u nekome od rječnika hrvatskoga jezika” (KV2 2022: 152), „Prema vašem mišljenju” (KV2 2022:

153), „dajte svakomu dijelu naslov” (KV2 2022: 54) i „pristup koji najviše odgovara vašemu načinu razmišljanja” (KV2 2022: 66).

Primjeri izostavljanja navezaka:

„U književnom dijelu događaji ne moraju biti poredani kronološki (KV2 2022: 319) i „Uočite gradaciju u njezinu prvom i drugom pojavljivanju (KV2 2022: 202).

Primjeri uporabe navezaka:

„Obilježja interpretativnoga školskog eseja” (FF3 2022: 31), „odaberite unutar svakoga ponuđenog para točno napisan prilog” (FF3 2022: 53), „Odredite značenje svakomu oblikotvornom morfemu” (FF3 2022: 46) i „zamislite da nekomu trebate što jednostavnije objasniti” (FF3 2022: 155).

Primjeri izostavljanja navezaka:

„Dokažite da pripada književnoumjetničkom stilu.” (FF3 2022: 128), „Prikazanim modelom u ovom udžbeniku” (FF3 2022: 23), „nepromjenjive vrste riječi u hrvatskom jeziku” (FF3 2022: 53), „koje imaju zamjenički dio u kojem se čuva” (FF3 2022: 144) „na jednom primjeru” (FF3 2022: 21), „kako se u završnom dijelu ponavlja” (FF3 2022: 29) i „u prethodnom smo se zadatku” (FF3 2022: 49).

Primjeri uporabe navezaka:

„Iz drugoga kuta” (KV3 2021:5), „kakav je odnos suvremenoga autora prema tradicionalnome tekstu” (KV3 2021:11), „prema vašemu mišljenju sretan čovjek” (KV3 2021: 201), „s kontekstom u kojemu se zbivaju događaji” (KV3 2021: 14), „zbog čega je prema vašemu mišljenju” (KV3 2021: 33), „tvorac talijanskoga književnoga jezika” (KV3 2021: 154), „vrstu hrvatskoga tradicionalnog stiha” (KV3 2021: 175), „Simpatije ili odbojnosti prema nekome” (KV3 2021: 14) i „u suvremenome dobu” (KV3 2021: 147).

Primjeri uporabe navezaka:

„Jedan od dvaju ponuđenih tekstova ispod grafičkoga prikaza” (FF4 2022: 16), „prisjetite se obilježja školskoga eseja” (FF4 2022: 98), „utjecajem hrvatskoga jezika” (FF4 2022: 152), „Esej pripada raspravljačkomu tekstu” (FF4 2022: 37), „koji je od sljedećih značenja, prema vašemu mišljenju” (FF4 2022: 30), „U književnome časopisu” (FF4 2022: 10), „u ovome udžbeniku” (FF4 2022: 13), „riječi u hrvatskome standardnom jeziku” (FF4 2022: 80) i „usporedbe iskažite u grafičkome obliku” (FF4 2022: 98).

Primjer izostavljanja navezaka:

„Koliko naglasaka ima u hrvatskom standardnom jeziku” (FF4 2022: 47)

Primjeri uporabe navezaka:

„Zaključite što u karakteru samoga” (KV4 2022: 178), „komentirajte aktualnosti teme iz pozicije suvremenoga čitatelja” (KV4 2022: 183), „pratite kako se u pjesmi od prvoga do posljednjega stiha” (KV4 2022: 81), „Jedan od njih posvećen biblijskomu Noi” (KV4 2022: 16), „Nacrtajte rodoslovno stablo u kojemu ćete” (KV4 2022: 22), „napišite koncept raspravljačkoga školskog eseja” (KV4 2022: 110), „prema vašemu mišljenju” (KV4 2022: 52), „o svojem liku” (KV4 2022: 138), „O svojem liku u ovome tekstu” (KV4 2022: 134) i „dokažite da se u svakome od njih skriva” (KV4 2022: 207).

U udžbenicima FF1, KV1; FF2, KV2; FF3 i FF4 pronađene su nedosljednosti u uporabi navezaka u dativu i lokativu, u udžbenicima KV3 i KV4 nedosljednosti u uporabi nisu pronađene:

Tablica 13. Navesci u genitivu, dativu i lokativu jednine u udžbenicima za srednju školu

Udžbenici	FF1	FF2	FF3	FF4	KV1	KV2	KV3	KV4
Navesci u genitivu, dativu i lokativu jednine	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+	+

Iz primjera možemo zaključiti kako svi udžbenici ponekad navezuju sve pridjevske riječi u rečenici, no ponekad se u nizu više atributa ipak navezuje samo prvi.

7.2.7. Položaj glagolske enklitike u rečenici

U srednjoškolskim je udžbenicima analiziran položaj glagolske enklitike u rečenici.

„Sporazumijevanje (komunikacija) proces je prenošenja” (FF1 2022: 9), „Na sljedećoj su fotografiji govornici” (FF1 2022: 10), „Narativni životopis pisan je u obliku neprekinutoga teksta i podijeljen je na odlomke.” (FF1 2022: 29), „Kojem je funkcionalnom stilu” (FF1 2022: 35), „Mjesni govor naziv je za organski” (FF1 2022: 49), „Gramatika je jezikoslovna disciplina.” (FF1 2022: 80), „Apsolutna je uporaba glagolskih oblika neutralna” (FF1 2022: 9), „Imenske su riječi imenice, pridjevi, zamjenice i brojevi.” (FF1 2022: 114), „Usklici (uzvici) uglavnom su samostalne govorne jedinice” (FF1 2022: 116) i „U definiciji standardnoga jezika naglašeno je da je standardni jezik polifunkcionalan” (FF1 2022: 123).

„Lirska je pjesma vrlo slojevita” (KV1 2022: 101), „Kojim je stilskim sredstvima pjesnik izgradio svoju virtualnu i akustičnu sliku?” (KV1 2022: 22), „U tablici je navedeno” (KV1 2022: 37), „U kojim je povijesnim razdobljima cenzura najjača” (KV1 2022: 37) i „Na koji su način u članku povezani” (KV1 2022: 74), „pripovjedni oblici mit, bajka, legenda, predaja, zagonetka i poslovice pojavili su se” (KV1 2022: 57) i „Rima” (srok) „glasovno je podudaranje” (KV1 2022: 104).

„Esej kraća je prozna vrsta” (FF2 2022: 138), „Prikaz je kratki izvještaj” (FF2 2022: 88), „Sintaksa je dio gramatike” (FF2 2022: 98), „Sintagma (spoj riječi) sintaktička je jedinica” (FF2 2022: 99), „Poslovno pismo namijenjeno je službenoj komunikaciji.” (FF2 2022: 153), „Popis literature sastavljen je od bibliografskih jedinica” (FF2 2022: 172),

„Sintaksa je dio gramatike” (FF2 2022: 98) i „Zadatak za interpretacijski školski esej sastavljen je od triju dijelova:” (FF2 2022: 141).

„Mojsije je simbol pjesnika poroka.” (KV2 2022: 206), „Temeljno je obilježje baroknoga stila kićenost” (KV2 2022: 282), „Barokni je stil” (KV2 2022: 282), „Strofa (kitica) veća je cjelina od stiha” (KV2 2022: 315), „U vašoj je čitanci nekoliko novela nastalih” (KV2 2022: 54), „S. Strahimir Kranjčević stvarao je krajem 19. stoljeća.” (KV2 2022: 196), „U tablici je navedeno nekoliko tema i smjernica” (KV2 2022: 123) i „Iz čije je perspektive ispričana priča?”(KV2 2022: 80).

„Rastavljeno je pisanje” (FF3 2022: 165), „U prvu ste skupinu izdvojili riječi” (FF3 2022: 140), „članovi tvorbene porodice sve su riječi” (FF3 2022: 144), „Sufiksalna tvorba najčešći je tvorbeni” (FF3 2022: 150), „Priopćenje je kratka vijest o nekom događaju” (FF3 2022: 10), „u svojem ste školovanju sigurno imali” (FF3 2022: 12), „Kakvim je stilom pisano predavanje” (FF3 2022: 14), „Panel-diskusija (podijska diskusija) poseban je oblik” (FF3 2022: 17), „u tablici su navedene najčešće čestice” (FF3 2022: 56) i „Kojega ste datuma rođeni?” (FF3 2022: 95).

„Svaki je tekst na neki način” (KV3 2021: 9), „U kakvom su uzajamnom odnosu područja iz kojih uzima građu?” (KV3 2021: 14), „kojom je svrhom, prema vašemu mišljenju” (KV3 2021: 50), „Hamletova dvojba prisutna je” (KV3 2021: 51), „Koji će likovi sudjelovati u radnji?” (KV3 2021: 87), „U razdoblju realizma književnost je imala” (KV3 2021: 183), „u kakvu su odnosu njezina pojava i prostor” (KV3 2021: 196), „Pjesma Oproštaj objavljena je” (KV3 2021: 256), „Ivan Mažuranić rođenjem je čakavac” (KV3 2021: 300) i „Bovarizam - pojam koji je nastao u vezi s glavnim junakom” (KV3 2021: 313).

„U linearnoj tekstnoj vezi rečenice su međusobno” (FF4 2022: 12), „Koja je od sljedećih značajaka” (FF4 2022: 30), „Recenzija je vrsta raspravljačkoga” (FF4 2022: 36),

„Uspješna je artikulacija tek djelomično fizička aktivnost” (FF4 2022: 47), „Glas je najmanji odsječak riječi” (FF4 2022: 49), „U prvoj je skupini slog bio kratak” (FF4 2022: 76), „Temeljno je obilježje eseja” (FF4 2022: 94), „Kružno posuđivanje vrlo je rijetko” (FF4 2022: 117) i „Akademik Petar Šimunović komentirao je” (FF4 2022: 138).

„Književnica Sanja Lovrenčić napisala je” (KV4 2022: 11), „iz čije je perspektive ispričan mit” (KV4 2022: 13), „U tablici je navedeno nekoliko tema” (KV4 2022: 32), „U središtu je Kafkinog stvaralačkog postupka paradoks” (KV4 2022: 64), „u svoju jedinu pjesničku zbirku” (Preobraženja 1920) „Simić je uvrstio” (KV4 2022: 79), „Irski dramatičar i pripovjedač Samuel Beeckett prošao je životni put” (KV4 2022: 146), „Marinkovićev Kiklop prema mišljenju mnogih najbolji je hrvatski roman” (KV4 2022: 218) i „Analizirajte koliko je prostora posvećeno kojoj reklami” (KV4 2022: 223).

Položaj glagolske enklitike u rečenici varira, ili se pomiče ulijevo ili udesno u svim udžbenicima.

Tablica 14. Položaj glagolske enklitike u rečenici u udžbenicima za srednju školu

Udžbenici	FF1	FF2	FF3	FF4	KV1	KV2	KV3	KV4
Položaj je glagolske enklitike u rečenici bliži početku rečenice.	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-

7.3. Trogodišnja srednja škola

Udžbenici za trogodišnje strukovne škole kojima smo se koristili u ovome istraživanju su:

- 1.razred: Jureković Perković, Andreja; Matković, Marija. 2015. *Hrvatski jezik i književnost 1*. Školska knjiga. Zagreb.
- 2.razred: Jureković Perković, Andreja; Matković, Marija. 2015. *Hrvatski jezik i književnost 2*. Školska knjiga. Zagreb.

U udžbenicima Hrvatski jezik i književnost 1. i 2.³ za trogodišnje strukovne škole dosljedno se upotrebljavaju navesci u genitivu, dativu i lokativu i deklinacija brojeva što je vidljivo u primjerima:

„Naglasci u hrvatskome standardnom jeziku” (Perković, Matković 2015: 417); „Možeš li klimanjem glave pokazati nekome da se s njim slažeš?” (Perković, Matković 2015: 8); „svojevoljno od uporabe vlastitoga jezika” (Perković, Matković 2015: 13); „vidjeli smo već u polaznome tekstu” (Perković, Matković 2015: 312); „Je li vjerojatno da ćemo u hrvatskome jeziku pronaći” (Perković, Matković 2015: 365) i „očekivali na kraju triju rečenica” (Perković, Matković 2015: 84).

³ Udžbenici za trogodišnje srednje škole obrađeni su parcijalno te nisu izdvojene sve značajke zbog nedostupnosti udžbenika u cijelosti.

7.4. Udžbenici hrvatskoga jezika za strance

Osnovne značajke o kojima ovisi izbor varijeteta kojim se poučava neizvorne govornike su: svrha ovladavanja jezikom, okolina i jezični stupanj kojim se ovladava.

Učenike i studente na početku ovladavanja inojezičnim hrvatskim važno je upućivati na viši varijetet, kako ne bi došlo do neprilagođene uporabe obilježja niskoga varijeteta, u situaciji u kojoj to nije prikladno (Udier 2013: 55). No, ako učenik ili student ipak savlada komunikacijske kompetencije na višem varijetetu, može se lako dogoditi da se nedovoljno dobro snađe u svakodnevnim i jednostavnim komunikacijskim situacijama s izvornim govornicima koji govore nižim varijetetom (Udier i Gulešić Machata 2011: 329).

Od neizvornih se govornika u većini slučajeva ne treba tražiti izrazito visoku razinu poznavanja standardnoga jezika upravo zato što ju nemaju ni izvorni govornici hrvatskoga jezika koji nisu jezični stručnjaci. Opći je zaključak da bi neizvorni govornici trebali do određene razine savladati i viši i niži standardni varijetet. (Udier i Gulešić Machata 2011: 346) „Najvažnije je da učenici/studenti s jezičnim značajkama pojedinoga varijeteta nauče u kojem se registru taj varijetet može upotrebljavati.” (Udier i Gulešić Machata 2011: 347).

Udžbenici odabrani za istraživanje: ⁴

1. Čilaš Mikulić, Marica; Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sandra Lucija. 2020. Razgovarajte s nama! A2-B1
2. Čilaš Mikulić, Marica; Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sandra Lucija. 2020. Razgovarajte s nama! B1-B2
3. Udier, Sandra Lucija. 2016. Razgovarajte s nama! B2-C1

⁴ Kratice kojima ćemo se služiti: Čilaš Mikulić, Marica; Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sandra Lucija. 2020. *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga jezika za više početnike (A2-B1)*, Čilaš Mikulić, Marica; Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sandra Lucija. 2020. *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga jezika za niži srednji stupanj (B1-B2)*, Udier, Sandra Lucija. 2016. *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika za strance (B2-C1)*.

7.4.1. Ispadanje dentala ispred afrikata

Udžbenici Razgovarajte s nama na A2-B1 i B1-B2 razini donose primjere u kojima dentali ispreda afrikata ispadaju: „Osnovni podaci o Republici Hrvatskoj” (A2-B1 2020: 9), „Što su prednosti, a što nedostaci života izvan domovine.” (A2-B1 2020: 12), „O prednostima i nedostacima života” (A2-B1 2020: 154); „Što su njegove prednosti, a što nedostaci.” (B1-B2 2020: 52), „Koji vas još podaci zanimaju, a u tekstu ih nema.” (B1-B2 2020: 133) i „Što su njihove prednosti, a što nedostaci.” (B1-B2 2020: 169).

U udžbeniku je na razini B2-C1 pronađen samo jedan primjer u kojemu dentali ispred afrikata ne ispadaju: „Podatci o fizičkoj ili pravnoj osobi koja upućuje pritužbu” (B2-C1 2016: 96).

7.4.2. Negacija glagola *htjeti*

U udžbenicima je u svim primjerima pronađeno sastavljeno pisanje negacije glagola *htjeti*. Na razini A2-B1 pronađeni su ovi primjeri: „Zašto Josip možda neće moći doći?” (A2-B1 2020: 31) i „Osoba neće imati mnogo imenjaka” (A2-B1 2020: 150), dok je na razini B1-B2 pronađen samo jedan primjer: „Taj film nećeš gledati” (B1-B2 2020: 70). U udžbeniku razgovarajte s nama na razini B2-C1 nisu pronađeni primjeri negacije.

7.4.3. Jat iza pokrivenoga r

U udžbenicima je u svim primjerima uočena uporaba e iza pokrivenoga r.

Na razini A2-B1 pronađeni su ovi primjeri: „To je moja najveća greška” (A2-B1 2020: 167), „To je pogrešno” (A2-B1 2020: 69) i „Pogrešan broj” (A2-B1 2020: 88), dok je na razini B2-C1 pronađen samo jedan primjer: „kriva/pogrešna, točna ... predodžba” (B2-C1 2016: 113). U udžbeniku razgovarajte s nama na razini B1-B2 nisu pronađeni primjeri.

7.4.4. Navezak u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji

U svim trima udžbenicima navezak se samo ponegdje pojavljuje. U udžbenicima na razini A2-B1 i B1-B2 navezak se pojavljuje samo ponekad, isključivo u genitivu, dok su oblici u dativu i lokativu bez navezaka:

„Davanje informacija o svojem materinskom jeziku” (A2-B1 2020: 8), „Vikenda i slobodnog vremena” (A2-B1 2020: 8), „važnost vanjskoga izgleda” (A2-B1 2020: 10), „o hrvatskom medijskom prostoru” (A2-B1 2020: 13), „U hrvatskom jeziku često se” (A2-B1 2020: 72) i „sklonidba imenica muškoga roda” (A2-B1 2020: 154).

„O učenju stranog jezika u svojoj zemlji” (B1-B2 2020: 19), „Za učenje hrvatskoga jezika imaju” (B1-B2 2020: 20), „Pokazuje veliko zanimanje za učenje hrvatskog.” (B1-B2 2020: 25), „Interes za učenje hrvatskoga povećao se u osamdesetim godinama.” (B1-B2 2020: 25), „O suvremenom svijetu” (B1-B2 2020: 34) i „Uz pomoć tih riječi napišite refren budućega glazbenog hita.” (B1-B2 2020: 89).

U udžbeniku na razini B2-C1 nema dosljednosti ni u jednom od triju padeža, ponekad se upotrebljavaju, a ponekad ne:

Dosljedna uporaba navezaka:

„Spojite riječi u lijevome stupcu s odgovarajućim” (B2-C1 2016: 192), „Izražavanje afirmativnoga stava” (B2-C1 2016: 14), „Podijelite se u parove i jedan drugome izložite plan” (B2-C1 2016: 20), „Jesu li pravila lijepoga ponašanja važna?” (B2-C1 2016: 26).

Izostavljanje navezaka:

„Izvan roditeljskog doma” (B2-C1 2016: 176), „Pisanje raspravljačkog eseja s temom” (B2-C1 2016: 25), „Na temelju poslušnog teksta” (B2-C1 2016: 31), „Na temelju vlastitog iskustva i istraživanja” (B2-C1 2016: 115), „U raspravljačkom eseju” (B2-C1 2016: 107).

Iz primjera možemo zaključiti kako udžbenici u nizu više atributa navezuju samo prvi, no to upotrebljavaju samo ponekad, nije dosljedno u uporabi.

7.4.5. Deklinacija glavnih brojeva

U udžbenicima se brojevi dekliniraju, no pisanje brojeva brojkom ili riječima nije dosljedno u uporabi:

„Hrvatski profesor lingvistike koji je poznavao 40 jezika” (A2-B1 2020: 23), „Je li slobodan apartman za dvije/ tri/ četiri osobe?” (A2-B1 2020: 29) i „Hrvatski jezik ima: a) 3 narječja, b) 2 narječja” (A2-B1 2020: 21).

„(duljina: 3 minute)” (B2-C1 2016: 74), „Neka vaš usporedni esej bude dugačak 300 riječi” (B2-C1 2016: 75), „Što može biti razlog za štednju? (5 podataka)” (B2-C1 2016: 94), „Podijelite se u dvije grupe” (B2-C1 2016: 86).

„Za uspješnu karijeru nije dovoljno raditi 40 sati tjedno.” (B1-B2 2020: 43), „Ako radimo samo osam sati dnevno pet dana u tjednu” (B1-B2 2020: 43), „Koliko su duže živjeli miševi stvoreni od jedne majke?” (B1-B2 2020: 53), „(duljina 300 riječi)” (B1-B2 2020: 162), „U politici je: a) oko 5 godina; b) manje od 15 godina; c) više od 15 godina” (B1-B2 2020: 151) i „Ispišite pet najvažnijih obilježja dvaju groblja” (B1-B2 2020: 52).

7.4.6. Proširivanje u genitivu množine imenica

U udžbenicima nisu pronađeni primjeri u kojima bi se ostvarilo proširivanja u genitivu množine imenica.

7.4.7. Položaj glagolske enklitike u rečenici

Na razini se A2-B1 položaj enklitike ne nalazi iza prve naglašene riječi: „Nogometnu karijeru započeo je u Zagrebu.” (A2-B1 2020: 158), „Komparativ priloga jednak je po obliku komparativu” (A2-B1 2020: 105), „Ludvig Doberman prvi je uzgojio..” (A2-B1 2020: 152), „Tu krsnu kućicu sagradio je naš djed” (A2-B1 2020: 39), „Grofovo dijete također je poginulo u moru.” (A2-B1 2020: 54) i „Za članove takvih organizacija održavanje auta je skuplje.” (A2-B1 2020: 80).

Na razini se B1-B2 položaj enklitike samo ponekad nalazi iza prve naglašene riječi, no nije dosljedno u uporabi: „U srednjem su vijeku Europljani jeli obojena jaja.” (B2-C1 2016: 50), „Vaš je zadatak napisati tekst” (B2-C1 2016: 21), „Na Španskirfestu je zanemarena Umjetnička ulica.” (B2-C1 2016: 17), „Internetska je komunikacija važan dio suvremenoga života” (B2-C1 2016: 32) i „Ekološka hrana je zdrava” (B2-C1 2016: 71).

Na razini se B2-C1 položaj enklitike dosljedno je iza prve naglašene riječi, no enklitika ne stoji između imena i prezimena: „Odlazak u drugu zemlju teško je organizirati” (B1-B2 2020: 26), „Kojim se jezikom i kojim pismom pisana?” (B1-B2 2020: 31), „Kada je i gdje otvoren prvi hrvatski trgovački centar?” (B1-B2 2020: 35), „Kakav su pokus napravili japanski znanstvenici?” (B1-B2 2020: 53), „Koji su izumi promijenili ljudski život?” (B1-B2 2020: 57), „Koliko je članova imala grupa na Facebooku?” (B1-B2 2020: 59), „Lavoslav Ružička dobio je Nobelovu nagradu za književnost.” (B1-B2 2020: 63), „Ta tradicionalna podjela proširena je filmom, stripom i plesom.” (B1-B2 2020: 65), „Edo Murtić imao je mnogo” (B1-B2 2020: 69) i „Koju je medalju hrvatska nogometna” (B1-B2 2020: 121).

Rezultati su istraživanja udžbenika za strance prikazani tablicom:

Tablica 15. Analizirane značajke visokoga varijeteta u udžbenicima za ovladavanje inojezičnih hrvatskim jezikom

Udžbenici	A2-B1	B1-B2	B2-C1
Dentali ispred afrikata ne ispadaju	-	-	(+)
Deklinacija glavnih brojeva	+	+	+
Pisanje brojeva brojkom	+/-	+/-	+/-
Sastavljeno pisanje negacije glagola <i>htjeti</i>	+	(+)	/
Uporaba <i>je</i> iza pokrivenoga <i>r</i>	-	/	(-)
Navesci u genitivu, dativu i lokativu jednine	+/-	+/-	+/-
Proširivanje u genitivu množine imenica	/	/	/
Položaj glagolske enklitike u rečenici bliži je početku rečenice	-	+/-	+/-

8. Zaključak

Cilj je ovoga rada bio potvrditi hipotezu o dosljednoj i pravilnoj uporabi izdvojenih značajka visokoga varijeteta u školskim udžbenicima za Hrvatski jezik. Značajke koje su se proučavale na pravopisnoj i na gramatičkoj razini jesu ove: pisanje dentala ispred afrikata, (ne)sastavljeno pisanje negacije pomoćnoga glagola *htjeti*, pisanje jata iza pokrivenoga *r*, genitiv množine imenica s proširivanjem ili bez njega, deklinacija glavnih brojeva, uporaba navezaka te položaj glagolske enklitike.

Izdvojene su značajke potražene u školskim udžbenicima za hrvatski jezik te potkrijepljene primjerima radi zaključka kojem su varijetetu izloženi učenici u osnovnim i srednjim školama te polaznici u učenju hrvatskoga kao inoga jezika.

U ovome se istraživanju pokazalo da se dentali ispred afrikata u udžbenicima ne gube, brojevi se dosljedno dekliniraju, no njihov način pisanja često je nedosljedan u uporabi, zatim navesci se i proširivanje u genitivu množine imenica dosljedno upotrebljavaju, negacija pomoćnoga glagola *htjeti* nije pronađena u svim udžbenicima, no ondje gdje je pronađena, piše se sastavljeno.

Istraživanje je donijelo rezultate prema kojima se može zaključiti da je najviše razlika u navezivanju i u položaju enklitika u školskim udžbenicima, a u udžbenicima za strance nedosljednost je u svim značajkama, osim deklinacije brojeva.

Osnovnoškolci, srednjoškolci i polaznici programa za učenje hrvatskoga jezika kao inoga izloženi su u pismu visokome varijetetu, no značajke toga varijeteta nisu dosljedno birane.

Dvostrukosti u normativnim priručnicima doprinose takvu rezultatu. Autori udžbenika samostalno odlučuju koje će dubletno rješenje odabrati te bi na koncu bilo preporučljivo i dosljedno ga se držati u tekstovima kojima su izloženi učenici, koji tek uče standardnojezičnu normu. Ostaje otvorenim koliko je lektorskih i uredničkih zahvata i savjeta u svakome od tih udžbenika, jer uvid u to nemamo.

Literatura

Anić, Vladimir; Silić, Josip. 2001. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Novi Liber. Zagreb.

Babić, Stjepan. 2005. *Temelji hrvatskomu pravopisu*. Školska knjiga. Zagreb.

Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.

Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš, Milan. 1996. *Hrvatski pravopis*. Školska knjiga. Zagreb.

Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš, Milan. 2004. *Hrvatski pravopis*. Školska knjiga. Zagreb.

Babić, Stjepan; Ham, Sanda; Moguš, Milan. 2005. *Hrvatski školski pravopis*. Školska knjiga. Zagreb.

Babić, Stjepan; Težak, Stjepko. 1996. *Gramatika hrvatskoga jezika – priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Školska knjiga. Zagreb.

Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir. 2007. *Hrvatski pravopis*. Matica hrvatska. Zagreb.

Badurina, Lada; Palašić, Nikola. *Osnove hrvatskoga pravopisa. Priručnik za prevoditelje: prilog teoriji i praksi*. Filozofski fakultet sveučilišta u Rijeci. Rijeka.

Badurina, Lada. 2007. *Jezično raslojavanje i tipovi diskursa*. Jezik književnosti i književni ideologemi. (ur.) Krešimir Bagić. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 11–20.

Badurina, Lada. 2015a. Jezično raslojavanje: kritički osvrt na pojedina pitanja funkcionalne stilistike. Nestandardni hrvatski jezik prema standardnomu. (ur.) Pandžić, Jasna; Suvala Anđa. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb. 47–53.

Badurina, Lada. 2015b. *Standardizacija ili restandardizacija hrvatskoga jezika u 90-im godinama 20. stoljeća*. Pišković, Vuković (ur.). Jezične, kulturne i književne politike. 57–

77,e-izvor:

https://www.bib.irb.hr:8443/774863/download/774863.Badurina_Standardizacija_ili_restandardizacija.pdf

Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija. 2005. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.

Blagus Bartolec, Goranka; Hudeček, Lana; Jozić, Željko Matas Ivanković, Ivana; Mihaljević, Milica. 2016. *555 jezičnih savjeta*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Brozović, Dalibor. 2006. *Neka bitna pitanja hrvatskoga jezičnog standarda*. Školska knjiga. Zagreb.

Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

Ham, Sanda. 2002. *Školska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.

Bičanić, Ante; Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2013. *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*. Croatica. Zagreb.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2023. *Hrvatska školska gramatika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Jozić, Željko; Blagus Bartolec, Goranka; Hudeček, Lana; Lewis, Kristian; Mihaljević, Milica; Ramadanović, Ermina; Birtić, Matea; Budja, Jurica; Kovačević, Barbara; Matas Ivanković, Ivana; Milković, Alen; Miloš, Irena; Stojanov, Tomislav; Štrkalj Despot, Kristina. 2013. *Hrvatski pravopis*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Jugovac, Diana. *Visoki varijetet u jezikoslovnim časopisima*. Završni rad. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2021. e-izvor: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:960297>

Kalogjera, Damir. 2009. Iz diglosijske perspektive. *Jezična politika i jezična stvarnost*. (ur.) Jagoda Granić. Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku – HDPL. Zagreb. 551–558.

Katičić, Radoslav. 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Nakladni zavod Globus. Zagreb.

Katnić-Bakaršić, Marina. 2001. *Stilistika*. Ljiljan. Sarajevo.

Kovačević, Marina; Badurina, Lada. *Akademski diskurs. Riječki filološki dani*. Zbornik radova 4. Dijana Stolac (ur.). Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka. 2002. 189–206.

Matešić, Mihaela. 2013. *Odras jezicne uporabe u normativnim priručnicima hrvatskoga jezika*. Javni jezik kao poligon jezičnih eksperimenata. Srednja Europa. Zagreb. 39–51.

Matešić, Mihaela. 2015. *Pisani akademski diskurs i tradicionalna normativnost*. Priručnik za prevoditelje: prilog teoriji i praksi. Filozofski fakultet sveučilišta u Rijeci. Rijeka. 339–354.

Matešić, Mihaela; Plešković, Maša. 2014. *Između elitizma i demokracije: standardni jezik u akademskoj zajednici*. Standardni jezici i sociolekti u 21. stoljeću. Srednja Europa; Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. Zagreb. 23–42.

Mićanović, Krešimir. 2004. *Standardni jezik i razgraničavanje jezika*. *Fluminensia*: časopis za filološka istraživanja. 95–104.

Mićanović, Krešimir. 2006. *Hrvatski s naglaskom*. Disput. Zagreb.

Opačić, Nives. 2015. *Reci mi to kratko i jasno*. Znanje. Zagreb.

Peti-Stantić, Anita; Langston, Keith. 2013. *Hrvatsko jezično pitanje danas*. Srednja europa. Zagreb.

Pranjeković, Ivo. 1996. *Funkcionalni stilovi i sintaksa*. *Suvremena lingvistika*, 519–527, e-izvor: <https://hrcak.srce.hr/24426>

Silić, Josip; Pranjeković, Ivo. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.

Silić, Josip. 1996. *Hrvatski jezik kao sustav i kao standard*. *Riječki filološki dani 2* (zbornik radova). Rijeka. 187–194.

Silić, Josip. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Disput. Zagreb.

Silić, Josip. 2009. *Što hrvatski jest i kako ga opisati?*. Jezični varijeteti i nacionalni identiteti. Disput. Zagreb. 57–71.

Udier, Sandra Lucija. 2013. *Pravopis u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika*. Javni jezik kao poligon jezičnih eksperimenata. Srednja Europa. Zagreb. 53–66.

Udier, Sanda Lucija; Gulešić Machata, Milvia. 2011. *Kakvom jeziku poučavati neizvorne govornike? Viši i niži varijetet u poučavanju hrvatskoga kao inog jezika*. *Nova croatica*. Zagreb. 329–349, e-izvor: <https://hrcak.srce.hr/174613>

Zoričić, Ivan. 1998. *Hrvatski u praksi*. Zavičajna naklada „Žakan Juri“. Pula.

Udžbenici:

Jukić, Mirjana; Kovač, Slavica. 2019. *Hrvatska krijesnica 5*. Ljevak. Zagreb.

Jukić, Mirjana; Kovač, Slavica. 2020. *Hrvatska krijesnica 6*. Ljevak. Zagreb.

Jukić, Mirjana; Kovač, Slavica. 2020. *Hrvatska krijesnica 7*. Ljevak. Zagreb.

Jukić, Mirjana; Kovač, Slavica. 2020. *Hrvatska krijesnica 8*. Ljevak. Zagreb.

Družijanić-Hajdarević, Ela; Greblički-Miculinić, Diana; Matošević, Krunoslav; Romić, Zrinka. 2020. *Hrvatski za 5 / Petica*. Profil Klett. Zagreb.

Družijanić-Hajdarević, Ela; Greblički-Miculinić, Diana; Matošević, Krunoslav; Romić, Zrinka. 2020. *Hrvatski za 6 / Šestica*. Profil Klett. Zagreb.

Družijanić-Hajdarević, Ela; Greblički-Miculinić, Diana; Matošević, Krunoslav; Romić, Zrinka. 2020. *Hrvatski za 7 / Sedmica*. Profil Klett. Zagreb.

Družijanić-Hajdarević, Ela; Greblički-Miculinić, Diana; Matošević, Krunoslav; Romić, Zrinka. 2021. *Hrvatski za 8 / Osmica*. Profil Klett. Zagreb.

Dujmović Markusi, Dragica. 2022. *Fon-Fon 1*. Profil Klett. Zagreb.

Dujmović Markusi, Dragica; Španjić, Tanja. 2022. *Fon-Fon 2*. Profil Klett. Zagreb.

Dujmović Markusi, Dragica; Španjić, Tanja. 2022. *Fon-Fon 3*. Profil Klett. Zagreb.

Dujmović Markusi, Dragica. 2022. *Fon-Fon 4*. Profil Klett. Zagreb.

Dujmović Markusi, Dragica. 2022. *Književni vremeplov 1*. Profil Klett. Zagreb.

Dujmović Markusi, Dragica; Rossetti-Bazdan, Sandra.2022. *Književni vremeplov 2*. Profil Klett. Zagreb.

Dujmović Markusi, Dragica; Rossetti-Bazdan, Sandra.2021. *Književni vremeplov 3*. Profil Klett. Zagreb.

Dujmović Markusi, Dragica.2022. *Književni vremeplov 4*. Profil Klett. Zagreb.

Jureković Perković, Andreja; Matković, Marija. 2015. *Hrvatski jezik i književnost 1*. Školska knjiga. Zagreb.

Jureković Perković, Andreja; Matković, Marija. 2015. *Hrvatski jezik i književnost 2*. Školska knjiga. Zagreb.

Čilaš Mikulić, Marica; Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sanda Lucija. 2020. *Razgovarajte s nama! (A2-B1)*. Udžbenik hrvatskoga jezika za više početnike. FF press. Zagreb.

Čilaš Mikulić, Marica; Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sanda Lucija. 2020. *Razgovarajte s nama! (B1-B2)*. Udžbenik hrvatskoga jezika za niži srednji stupanj. FF press. Zagreb.

Udier, Sanda Lucija. 2016. *Razgovarajte s nama! (B2-C1)*. Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika za strance. FF press. Zagreb.

Sažetak

U diplomskom se radu istražuje kojim su standardnojezičnim varijetetom pisani udžbenici hrvatskoga jezika. Analizirani su udžbenici za osnovnu školu, trogodišnju i četverogodišnju srednju školu te udžbenici za učenje hrvatskoga jezika za strance. Značajke visokoga varijeteta promatraju se na pravopisnoj i na gramatičkoj razini. Na pravopisnoj se razini promatra: kolebanje u pisanju dentala ispred afrikata, sastavljeno ili nesastavljeno pisanje negacije nenaglašenoga prezenta pomoćnoga glagola *htjeti*, dvostrukost refleksa jata iza pokrivenoga *r*, a na gramatičkoj razini: uporaba genitiva množine imenica s (ne)proširenom osnovom, deklinacija brojeva, navezivanje u genitivu, dativu i lokativu jednine pridjevskih riječi te položaj glagolske enklitike u rečenici. Izdvojene značajke istražene su u školskim udžbenicima za hrvatski jezik te potkrijepljene primjerima. Na koncu se donosi zaključak kojemu su varijetetu izloženi učenici u osnovnim i srednjim školama te polaznici programa za učenje hrvatskoga kao inoga jezika.

Ključne riječi: hrvatski standardni jezik, norma, varijetet, udžbenik, Hrvatski jezik

Summary

This thesis examines the standard language variety used in Croatian language textbooks. The analysis includes textbooks for primary schools, three-year and four-year secondary schools, as well as textbooks for learning Croatian as a foreign language. The features of the high variety are examined at the orthographic and grammatical levels. At the orthographic level, the analysis observes the following: the fluctuation in the writing of dental sounds before affricates, the joining or separation of the unstressed present tense of the auxiliary verb *htjeti* (to want) in writing of the negations, the duality of the jat reflexes appearing after a consonant group ending in r ('pokriveno r'). At the grammatical level, the analysis covers: the use of the genitive plural of nouns with (un)extended stems, the declension of numbers, agreement in the genitive, dative, and locative singular of adjectives, and the position of verb enclitics in the sentence. These features are examined in school textbooks for the Croatian language and supported with examples. Finally, the thesis draws a conclusion regarding the variety to which students are exposed in primary and secondary school, as well as the participants in programs for learning Croatian as a foreign language.

Keywords: Croatian standard language, norm, variety, textbook, Croatian as a school subject